

ŘESANICE

o. Plzeň - jih

V. Švábek, J. Úlovec

Na severním okraji obce Řesanice se vypíná výrazné návrší, na jehož temeni dominuje kostel Všech svatých. Na úbočí návrší bývala situována řesanická tvrz a na přilehlé partii úpatí hospodářský dvůr. Svým delším průčelím, kolmým na spádnici návrší, se dvůr obracel do rozlehlé návsí s rybníkem obklopené vlastní vsí (obr. 1).

Pozůstatkem řesanické tvrze jsou v současné době dva separované objekty - trojpodlažní stavení na obdélníkovém půdorysu kryté valbovou střechou a menší dvoupodlažní objekt na čtvercovém půdorysu krytý sedlovou střechou. Obě části tvrze dnes fyzicky pojí v jeden celek vestavěná spojka - drůbežárna z 50. eventuelně 60. let krytá nízkou sedlovou střechou (obr. 2).

Obdélný objekt býval pravděpodobně ústředním obytným objektem řesanické tvrze (obr. 2, 3). V roce 1800 byl stavebně upravován. Radikální úpravy důsledně překryly starší podstatu objektu. Byl využit pouze vyrabovaný blok obvodových stěn silných asi 120 cm a vysokých až 850 cm. Do tohoto tělesa byly vestavěny nové podlahy resp. trámové stropy s prkenným záklopem. Podlaží spojují strmá dřevěná schodiště situovaná nad sebou v západní části objektu. Ve štítech upraveného objektu nebyly zřízeny okenní otvory. Ty nacházíme pouze v delších stranách stavení. V prvním se oproti vyšším podlažím redukuje počet otvorů ze šesti na tři. Okenní otvory jsou rozmístěny pravidelně. V jihozápadním rohu přízemí objektu existuje vstupní otvor, lemovaný kamenným rámem druhotně sestaveným z částí dvou gotických portálů (obr. 5 - C). Pravý bok - stojka - náležel sedlovému portálu s okosenou hranou. Levá vertikální část a s ní související nadpraží jsou podstatnou částí profilovaného sedlového portálu s pretínavými pruty. Veškeré otvory - portál i okenní ostění obdélných sýpkových okének, boky i záklenky okenních nik byly pravděpodobně zřízeny při úpravě objektu v roce 1800. Ze situace současných otvorů nelze vyčíst údaj o podstatě otvorů starších. Interiér i exteriér objektu je kompletně omítnut hrubou omítkou. Jižní průčelí je v celé výšce zesílené šikmou cihlovou přízdívkou. Nízký krov valbové střechy kryté taškami je novodobý.

Kromě vlastní hmoty objektu lze sledovat tři za dané situace důležité detaily, které poněkud rozšiřují naše znalosti o podstatě středověké tvrze. V interiéru prvního podlaží je na východní stěně patrná spára, která snad souvisí s bývalým dveřním otvorem. Úvaha se opírá o asymetrickou polohu otvoru. Předpokládáný vchod by ústil do prostoru mezi ústředním objektem a druhou dochovanou částí středověké tvrze. Ve třetím podlaží je v západní stěně patrný široký výklenek se zazděným okénkem v zadní stěně. Výklenek není zastropen a jeho boky dosahují koruny zdiva objektu. Výklenek je situovaný 90 cm nad úroveň současné podlahy. Lze uvažovat, že v zadní stěně výklenku existoval okenní otvor, který osvětloval vzhledem k šíři niky obytný interiéru. Podlaha a zároveň koruna zdiva starší stavby byly vzhledem k poloze výklenku umístěny výše. S pásem ubourané zdi bylo zlikvidováno i zastropení výklenku. Posledním spatřeným detailem, informujícím o středověké podstatě objektu, je výzdoba severního průčelí, probíhající horizontálně v linii vysoké asi 50 cm ve výšce asi 430 cm od stávajícího terenu. Na podkladu pískové barvy jsou namalovány dva bílé rovnoběžné pásy tvořené půlkruhy, které se navzájem dotýkají svými vrcholy. Ozdobný motiv je sledovatelný ve dvou místech - 310 cm a 10 m od severozápadního nároží objektu.

Východně od popisovaného stavení asi v šesti až sedmimetrovém odstupu existuje objekt, jehož středověkou podstatu dokazuje nejméně jeden gotický portál užitý in situ ve zdivu stavení (obr. 2, 4). Sedlovým portálem (obr. 5 - A) je přístupná prostora zapuštěná pod úroveň současného terenu, zaklenutá kamennou valenou klenbou do prkenného bednění. Prostor odvětrává otvor, stoupající šikmo východní obvodovou zdí. Nad tímto prostorem, který je možné považovat za sklep, existuje místnost předělená mladší příčkou a zastropená mladším vloženým stropem. V severozápadním nároží je vystavěn mladší komín. Místnost je přístupná z východu druhotně proraženým vstupním otvorem. V severní a jižní stěně existují rozměrné výklenky. V zadní stěně jižního výklenku



Obr. 1: Řesanice. Katastrální plán z r. 1837 (SÚA - IS - Prácheňsko 571). Tvrz - T.

se nacházel průchod, který je pravděpodobně lemovaný gotickým portálem či jeho částí (obr. 5 - D). V průčelí objektu je sledovatelný prošlapaný žulový práh, část pravé stojky a část rovného okoseného nadpraží. Západní část místnosti přepažené příčkou je nepřístupná. Otvorem v prohnilém stropu či vikýřem v severním cihlovém štítu stavení je přístupný prostor krovu. Krov sedlové střechy je usazený na masivní obvodové zdi, která vyčníhá nad druhotně vloženým stropem vysoko do půdního prostoru. Rohy "místnosti" v úrovni půdního prostoru jsou zaklenuté mohutnými koutovými pasy. Čtvercový půdorys interiéru místnosti je tak na úrovni koruny zdiva zredukován na pravidelný osmiúhelník o stranách asi dva metry. V západní a východní stěně půdního prostoru existují narušená novější ležatá okénka zaklenutá cihlovými záklenky a ve stěnách severní a jižní kapsy po trámu kruhového průřezu, který procházel pod korunou zdi příčně středem místnosti. Zdi podstřešního prostoru jsou hrubě omíznuté a pokryté vrstvou sazí. V horní části - asi 20 cm pod současnou korunou zdiva se vnitřní stěny začínají mírně svírat. Na koruně jižní obvodové zdi byl dodatečně vystavěn kamenný štít upravovaný a doplňovaný cihlovým zdivem. Protilehlý severní štít je novodobý.

Na severním průčelí menšího středověkého stavení jsou patrné stopy navazující kamenné zdi, která probíhala od středu objektu k severu.

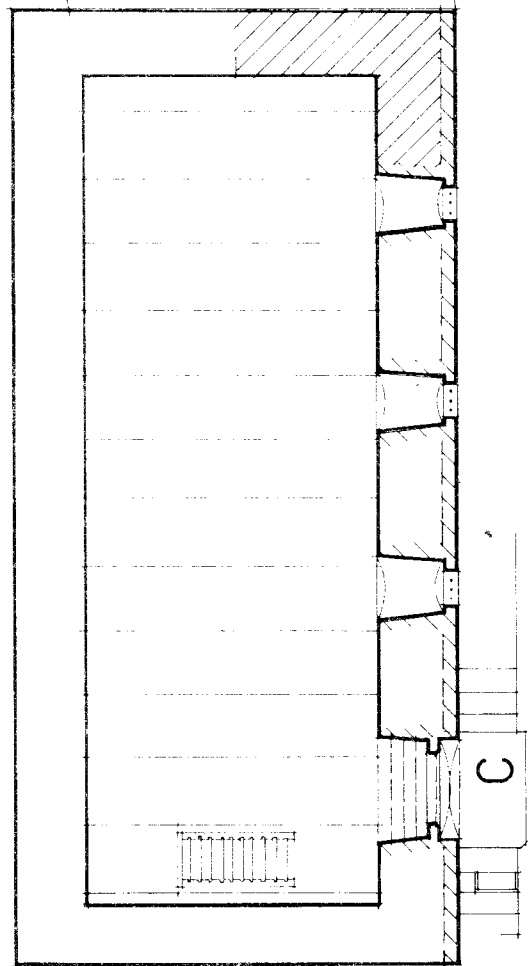
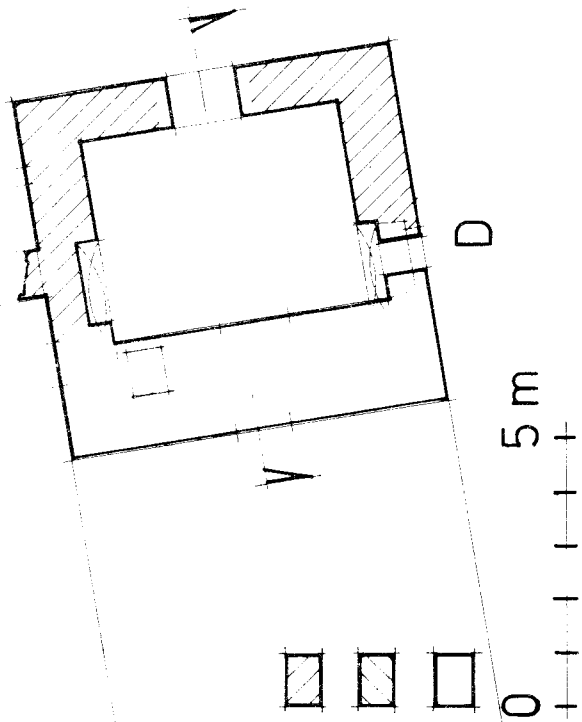
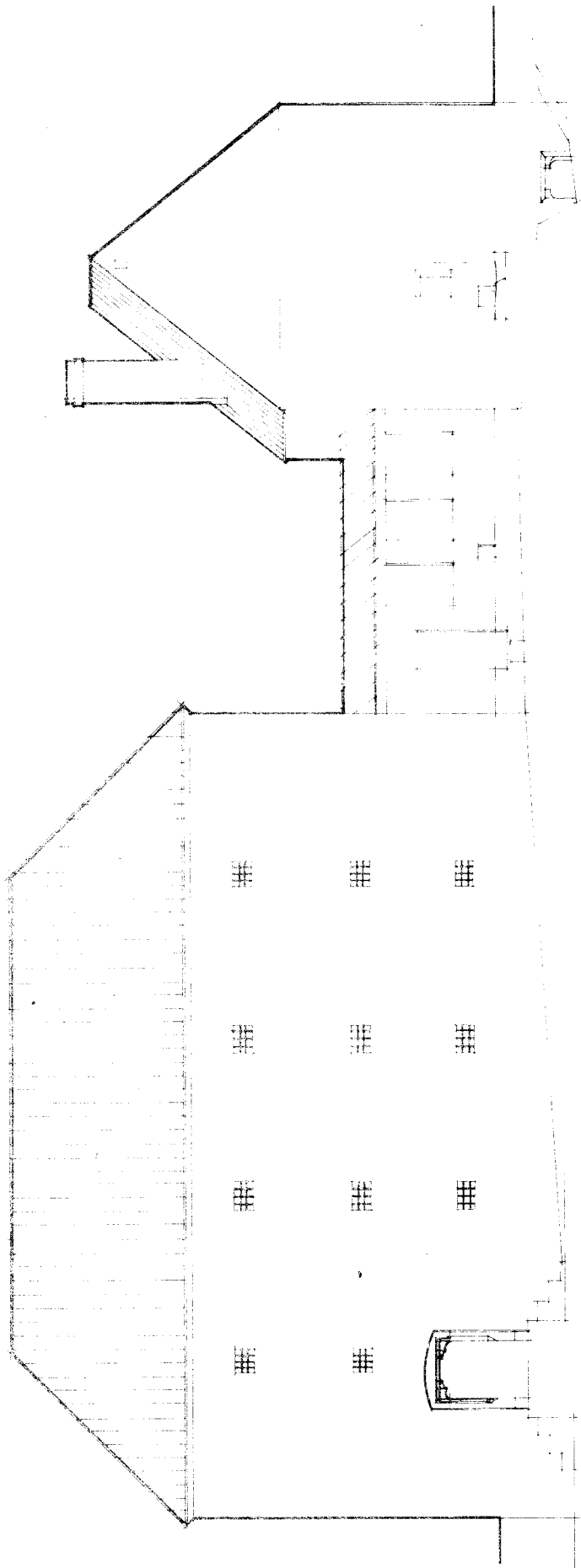
Na základě výsledků terénního průzkumu lze označit větší stavení za palác a menší za kuchyni středověké tvrze. Palác býval nejméně trojpodlažní, nejvyšší dochované podlaží plnilo obytnou funkci. Komunikační schéma, dispozice i situace otvorů zůstávají za současného stavu nejasné. Lze předpokládat, že stavba byla příčně dělena na dvě, popřípadě tři části, a že byla komunikačně orientována k jihu a k východu. S palácem těsně souvisel objekt kuchyně; vzácně dochovaného, úzce specializovaného zařízení, se kterým se v prostředí středověké tvrze setkáváme v solitérní formě snad poprvé. Z analogické situace na hradech Roupově a Křivoklátu víme, že na koruně zdiva základního bloku objektu spočíval vysoký osmiboký cihlový dymník, kterým se odváděl kouř z otevřeného topeniště situovaného v centru místnosti. Zpracovávané pokrmy se snad zavěšovaly na průběžný trám procházející pod korunou zdiva místnosti. Ve výklencích ve stěnách existovaly úložné a pracovní plochy. Pod kuchyní se nacházel sklep. Vstup do sklepa z jihu je jediným prokazatelně původním vstupem existujícím v areálu řesanické tvrze. Informuje rámcově o poloze dvora, do kterého byl pravděpodobně vyústěn. Poloha dalších "problematických" vstupů z paláce i kuchyně uvedenou konstrukci podporuje. Nejasná je podstata prostoru mezi palácem a kuchyní. Ústí do něho nově upravený vstup z kuchyně i blíže neurčený otvor z paláce. Palác i kuchyně jsou dnes regulerní plnohodnotné stavební celky, navzájem konstrukčně a provozně nezávislé. Prostor mezi objekty plnil pravděpodobně funkci komunikační. Za této situace nemusel být zastřešen. Ke kuchyni a snad i paláci přiléhala na severní straně další část areálu panského sídla. Podle katastrálního plánu existovalo v této poloze pusté, neobdělávané místo. Do prostoru směřuje od střední části severní stěny kuchyně fragment zdi. Mohlo se jednat o pouhé přihrazené místo i o regulerní objekt přístupný z malého dvorka (?) mezi palácem a kuchyní. Podstata dalších součástí panského sídla a jeho opevnění není zřejmá.

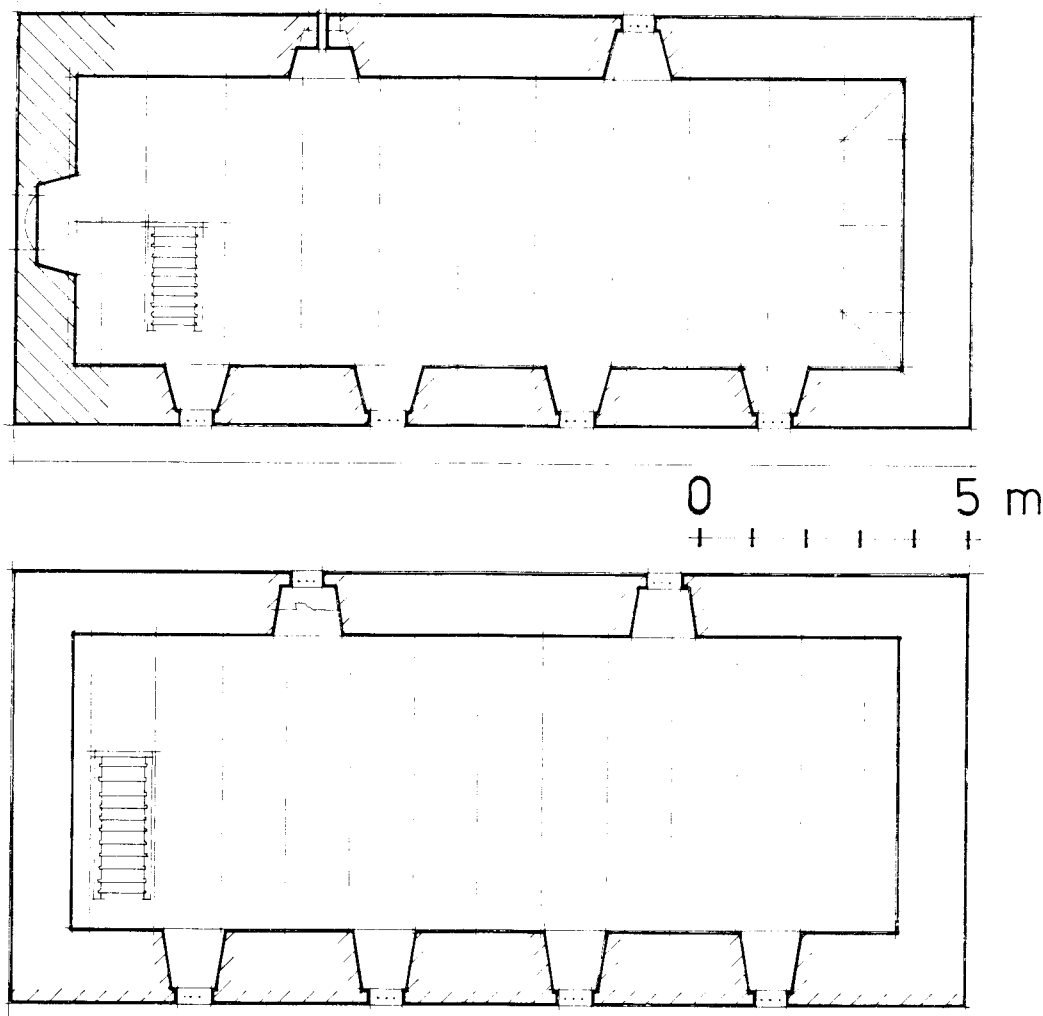
Kusé poznatky příliš nerozšíří ani rozbor vyobrazení Řesanic z roku 1790 (Heber 1844, 233) (obr. 6). Tvrzí, resp. palácem je pravděpodobně dominující trojpodlažní objekt krytý sedlovou střechou, zobrazený na hraně strmého srázu. Palác je evidentně trojprostorový. Ve středním traktu je situované otopné zařízení. Kreslíř pravděpodobně zobrazil stavení od severu. Na zobrazeném průčelí totiž chybí vstupní otvor předpokládaný na průčelí jižním. K paláci by potom přiléhal přís-tavek se zvoníčkou a od východu nižší stavení vysunutě k severu. Vzhledem k disproporcím v pojetí celkové kompozice je však nutné přistupovat k vyobrazení s rezervou.

Hospodářské zázemí řesanické tvrze - hospodářský dvůr - existovalo pravděpodobně na úpatí svahu pod tvrzí, snad na místě dnešního hospodářského dvora (obr. 1). Průzkum stávajících objektů nepřinesl zjištění výrazně starší dvorové zástavby. Pravděpodobně nejstarší objekt, chlív zastropený plackami mezi cihlovými pasy a přístupný prostým kamenným portálem s drážkou, se

Obr. 2: Řesanice. Tvrz - čelní pohled a 1. nadzemní podlaží objektu
(C, D - označení portálů, viz obr. 5)







Obr. 3: Řesanice. Palác tvrze - 3. a 2. nadzemní podlaží objektu.

nachází v severozápadní části areálu. Do stráně, stoupající od severní hranice dvora, jsou zahrnuty dva asi deset metrů dlouhé a čtyři až pět metrů široké sklepy, zaklenuté stlačenými cihlovými eliptickými klenbami. Stavební tradice sledovatelná v řesanickém hospodářském dvoře sahá nejhluběji do 18. století.

Na návrší nad tvrzí, na severním okraji vsi, dominuje kostel Věch svatých. Na totéž návrší je hypoteticky lokalizována nekropole věřících, založená v polovině 11. století. Na základě uvedených skutečností je možné místo považovat za lokalitu, mající v historické době tradičně stěžejní kultovní význam. Tyto teze je však nutné dokázat, stejně jako spekulativní úvahy o raněstředověkém panském sídle existujícím v těsném sousedství "tribunového" kostela (Mencí - Benešová - Soukupová 1978, 44).

Architektonické prameny umožňují datovat vznik kostela do závěru 1. poloviny 13. století. Kostel je prostou stavbou s obdélníkovou lodí a kvadratickým závěrem. K severní části západního štítu je přisazena mohutná věž. Podrobným rozbořem této významné raněhistorické architektury se zabývá několik odborných prací (např. Kolektiv 1980, 282, Kuthan 1979, 233 - 234).

Masivní objekt kostela v dominantní poloze, ať již v kombinaci s panským sídlem či jako soliter, mohl v době ohrožení úspěšně poskytovat útočiště obyvatelstvu přilehlé oblasti. Reálnost této úvahy dokresluje některé mladší skutečnosti. Ve 2. polovině 15. století byla obnovena ohradní kamenná zeď vymezující oválný okrsek, v jehož středu je řesanický kostel situován. Areál uzavřený ohradní zdí byl přístupný dvěma brankami. Menší branka, dnes zazděná, lemovaná okoseným portálem s půlkruhovou archivoltou, se zachovala in situ v severní části ohradní zdi (obr. 7). Hlavní vchod, rámovaný pravděpodobně okoseným sedlovým portálem, existoval v jihozápadní části ohrady.

Podstatná část portálu - nadpraží - je odložena u paty přilehlé hřbitovní zdi (obr. 5 - B). Dva díly vertikálních částí okoseného portálu tvoří práh dnešní upravené vstupní branky. Portál mohl být - ohradní stě přenesen z devastovaného penského sídla. Proč by ale potom kdosi transportoval bezúčelně do konce lánové přeměny? Dochovaný severní portál datuje těleso ohradní zdi do pokročilého 15. století. Do téže doby je možné datovat portál sedlový. Dochované fragmenty jsou s největší pravděpodobností pozůstatkem jhozápadní branky. V jihovýchodní části ohradní zdi je možné sledovat čtyři zakladné otvory zakladané segmentovými základy. Tento jev lze interpretovat jako rozlišení stříny. Opevněný kostel na temeni a nedaleká tvrz na úbočí návrší pravděpodobně tvořily ve 14. polovině 15. století vzájemně se doplňující fortifikační systém.

Kostel Všech svatých byl postaven na místě řesanické klaně. Podlaha v interiéru kostela je zčásti vydlážděna 14. náhrobníky (obr. 7), 9 kamení se nachází v lodi, 5 v kněžišti. Náhrobníky jsou většinou tesané z rýhovaného pískovce. 7, 10 a 11 jsou z bílého mramoru. Stav náhrobníků sloužících k označení jako dialektální desky je velmi špatný. Nejstarší náhrobníky pocházejí údajně ze 14. poloviny 15. století (Klášter 1964, 242).

Podle šesti desek patří k rodině z rýhovaných náhrobníků příslušníkům rodu řesanických z Kadova (1, 3, 4, 6, 8, 12, 14), a náhrobníky tříjehoučkové ze Hrojetic (9, 10, 13), jeden Příchovským (5) a jeden Ůdířským z Lánče (7). 2 náhrobníky nebylo možné jednoznačně určit. Náhrobník č. 11 náleží pravděpodobně Kechynům z Lazan a č. 1 pravděpodobně Kaplířům ze Sulevic. V řesanické kostele mají být údajně pochováni rovněž Pacenturkové z Říčana (Berndorf 1929, 105). Některé z uvedených rodin je možné v řesanické historii vysledovat, jiné nikoli. Je to jen důkaz torzovitosti vstupních údajů, na jejichž základě bývá historická studie konstruována.

Přechod z předstěry do kostelní lodi uzavírá gotické dveřní křídlo, vsazené do raně gotického protitého portálu (obr. 8, 9, 10). Dveřní křídlo je tvořeno dvěma masivními, na styku přeplátovanými dubovými deskami, vzájemně spojenými dvěma okovanými příčnými svlaky. Líc dveří je po bit šupinovně se překrývajícími železnými plechy, horizontální styk jednotlivých pásů "šupin" překrývají železné paty. Líc se sestává ze dvou zakončených závěsnými oky. Jsou ozdobeny kovaním. Tyto základní paty - páty - jsou na vnější straně zakončeny ozdobnými podkovovitými prvky. Ve středu dveří je umístěna klobouk rozeta rámuje uchycení kruhu, sloužícího k manipulaci s dveřmi. Prvky kryje líc dveří jsou přichyceny množstvím kovaných hřebů s různě tvarovanými hlavami. Do nedávné doby existoval údajně na rubu dveří původní gotický zámek. Tato cenná součást dveřního křídla byla zničena. Dveřní křídlo je možné datovat do pokročilého 15. století.

Dveře se dnes nachází v drubotné poloze u hrobitvého portálu, rámuje dveřní otvor, evidenter zohrdá (obr. 11). Dveřní křídlo pravděpodobně souviselo se sedlovým portálem, jehož část je užita v drubotné poloze z přední paláce bývalé tvrze (obr. 11). Portál rámoval otvor široký 130 cm. Dveřní křídlo je široké 135 cm. Výška portálu a dveří vzájemně nesouhlasí, což je dáno drubotnou úpravou portálu. Hlavním důkazem sounáležitosti dveřního křídla a sedlového portálu je shoda dekoru líc dveří s profilem vstupního otvoru. V řesanicích se tedy s největší pravděpodobností dochoval portál, který pravděpodobně sloužil jako hlavní vchod do tvrze - paláce (?), i dveřní křídlo, které dveřní otvor uzavíralo.

Nejstarší informace o historii řesanice poskytují archeologické prameny. Jižně od obce, na návrší v místech zvaných "na posvatech" byla v 60. letech tohoto století zkoumána slovanská nekropole. Na základě poznatků získaných výzkumem byl datován vznik nekropole do poloviny 10. století. Založena a užívána byla lidem, který přišel pravděpodobně z přilehlé části jižních Čech. Nekropole přestala být používána v polovině 11. století. Důvod tohoto jevu je spatřován ve snahách knížete Rfislava I., který přikázal zakládat separované pohřebiště věřících. Takové nové pohřebiště zřejmě existovalo na návrší severně od obce, východně od kostela Všech svatých, kde byl ve 30. letech tohoto století nalezen slovanský hrob (Zeman - Bláha - Buchvaldek 1971, 364 n.).

Původní slovanská osada nebyla dosud lokalizována. Pripustíme-li možnost, že obyvatelé pohřbívali na okraji svého sídliště, a zvažíme-li konkrétní terénní situaci, je možné předpokládat existenci starší osady v místech současné vsi. Tento předpoklad by však bylo nutné ověřit archeologickými metodami.

Ves pravděpodobně existovala kontinuálně od poloviny 10. století. Ve 13. století byly vytvořeny podmínky pro založení kamenného kostela, který byl vybudován před polovinou století na severním okraji vsi. Zakladatel kostela, který byl pravděpodobně zároveň majitelem vsi, není historickými prameny doložen. Ves byla ve 14. století nazývána řesanice. Název byl používán souběžně

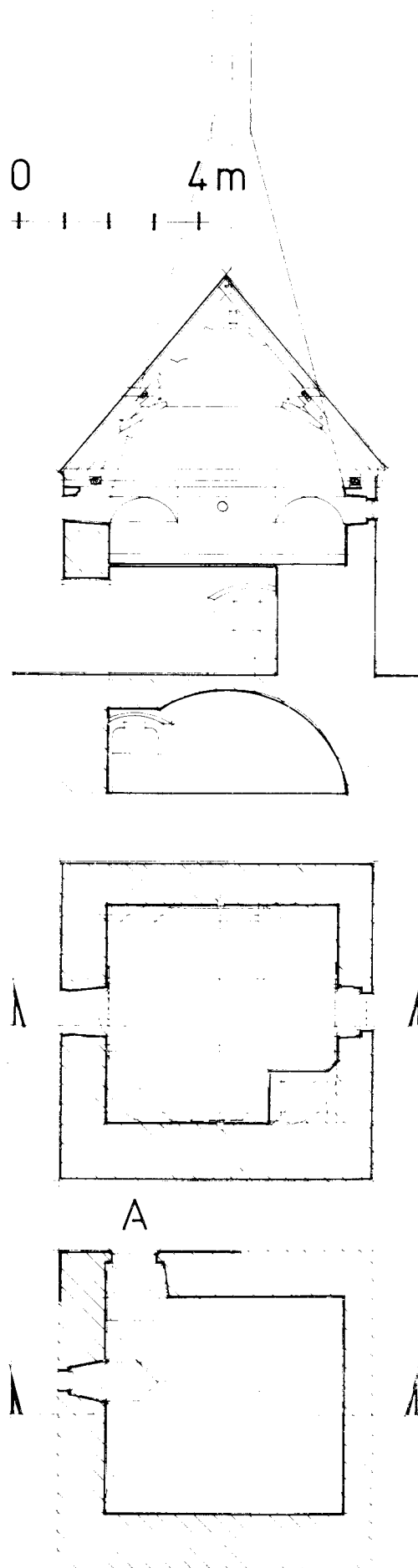
s názvem dnešním do 16. století.

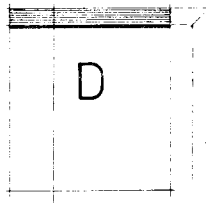
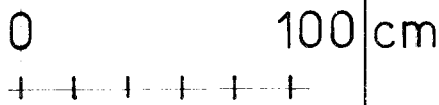
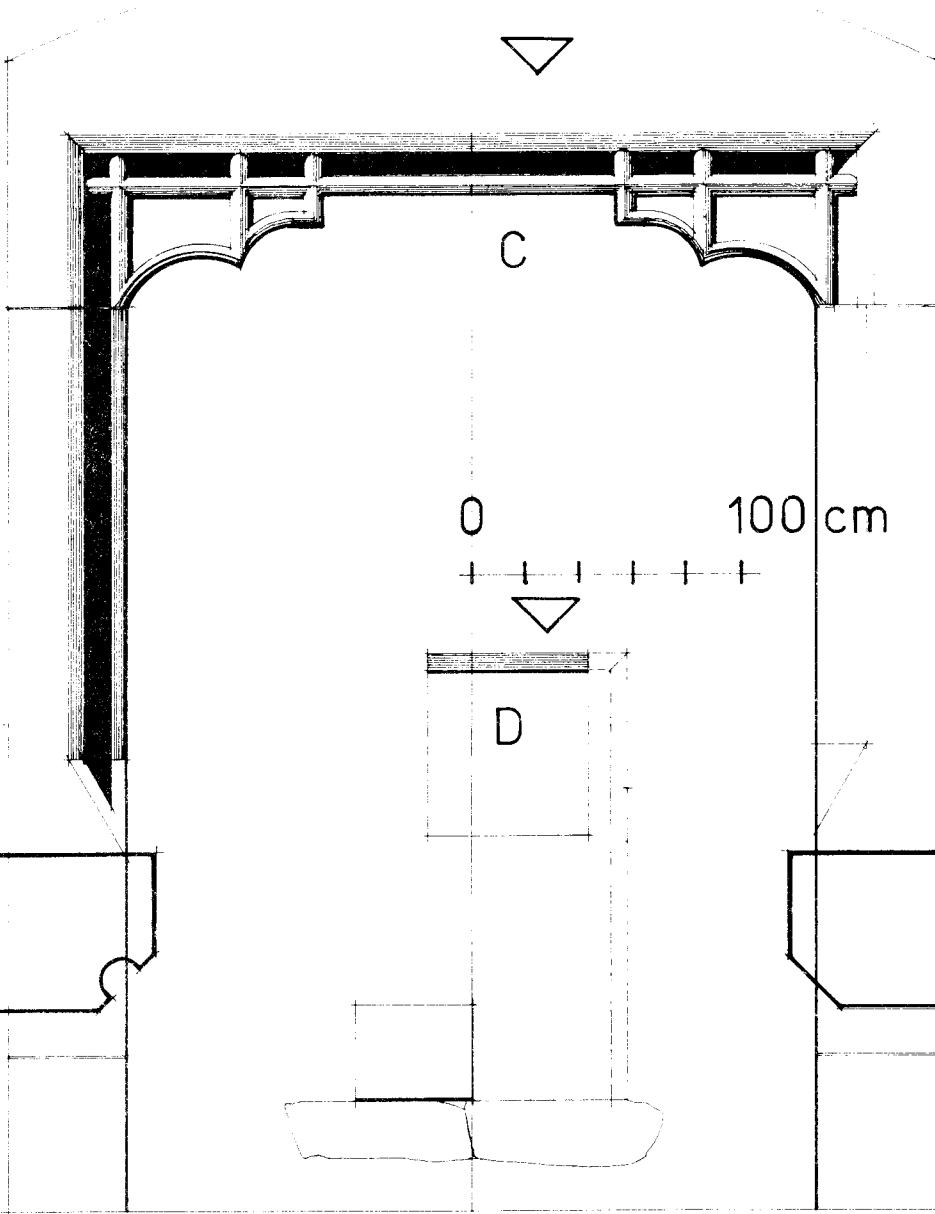
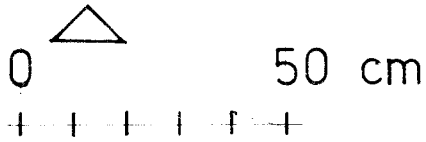
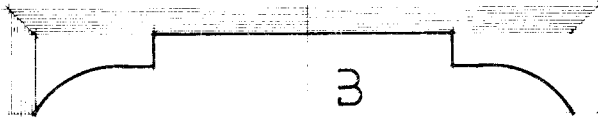
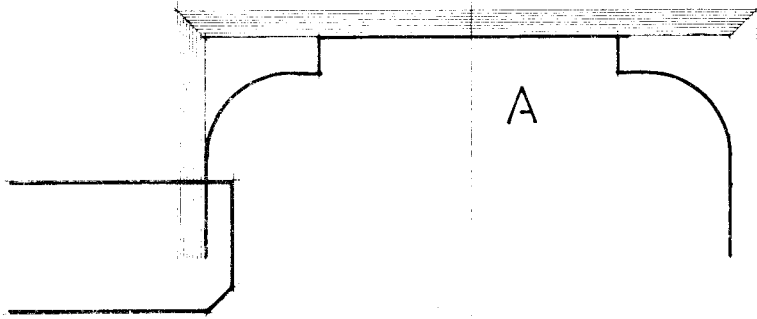
První historická zmínka o vsi Řesanických přináší roku 1357 výčet jmen patronů zdejšího farního kostela. Byli jimi Karel starší, Karel mladší, Přibík a Vilém z Řesanic (...Karoli antiqui et Karoli iuuenis filij sui, Przibiconis et Wilhelmi de Zassanicz...) (LC 1/1, 35). Tito drželi pravděpodobně Řesanice v nedělu. Posléze je snad získal samotný Přibík a po jeho smrti manželka Anna. Anna z Řesanic poháněla roku 1389 Litmila Bušovce z Bušovic na Bezděkově do soudu zemského (Sedláček 1897, 264). Soudila se opět v letech 1399 až 1405 (Sedláček 1897, 267). Anna, vdova po Přibíkovi, se píše po vsi ještě roku 1406 (Anna de Zassanycz, relicta Przybkonis) (SÚA - DD 18, fol. 12; Fridrich 1929, 12).

Roku 1418 je připomínán Petr z Řesanic, který podával ke kostelu v Blovicích (...d. Petro de Zassanicz ad altare S. Briccii in Blewicz...) (LC VII, 269). Petrův vztah k majetku v Řesanicích není zřejmý. Téhož roku měl být údajně dosazen ke kostelu v Řesanicích farář Pavel (Berndorf 1929, 104). Protože se tuto konfirmaci v odpovídajících pramenech nepodařilo nalézt, je možné, že došlo k změně míst Řesanice - Blovice.

Řesanice vlastnil v první polovině 15. století Přibík z Řesanic. Přibík je považován za potomka Řesanských z Kadova, kteří žili ve 2. polovině 14. století na Žihobcích a Kadově (Ottův slovník 1904, 581; Berndorf 1929, 105). Vladykové působící ve 2. polovině 14. století na Řesanicích nebývají za příslušníky uvedeného rodu považováni. Vztah Přibíka k žádné ze jmenovaných rodových větví nelze bezpečně prokázat. V rozporu s dosavadním názorem je však možné preferovat Přibíkův vztah k rodině na Řesanicích. Důvodné je tradiční jméno Přibík i tradiční predikát "z Řesanic" užívaný bez přídomku "z Kadova" několikrát v 1. polovině 15. století. Ve prospěch řesanických předků

Obr. 4: Řesanice. Kuchyně tvrze - 1. podzemní a 2. nadzemní podlaží, řez objektem; v řezu naznačena kontura zaniklého dymníku (A - označení portálu, viz obr. 5)







Obr. 5: Řesanice. Portály v areálu tvrze (A, C, D) a kostela Všeoh svatých (B).

hovoří i historicko - ekonomické údaje. Hospodářské zájmy žihobeckých či kadovských vladyků v 1. polovině 14. století se řesanického statku v nejmenší míře netýkaly. Přesto je pravděpodobné, že vladykové z Řesaníc byli s rodinami na Kadově a Žihobcích spřízněni. Pojtkem v těchto genealogických vztazích je právě osoba Přibíka z Řesaníc. Přibík je právem považován za členu rodu Řesanských z Kadova. Pokud připustíme jeho příbuznost se staršími majiteli Řesaníc, získáme prakticky doklad všeobecné příbuzenské vazby.

Roku 1413 získal Přibík z Řesaníc jako odúmrtí část blíže neurčeného majetku ve Starém Smolivci. Tehdy zde zemřel jakýsi Přech (Prziecho) (SÚA - DD 15, fol. 135). V tomtéž roce podával Přibík faráře k řesanickému kostelu (famosi viri Przibconis clientis ibidem de Zassawicz) (LC VII, 91). Přibík je údajně připomínán roku 1417 (Berndorf 1929, 105). Za husitských válek působil Přibík ve službách krále Zikmunda (Sedláček 1897, 267). Roku 1421 byl purkrabím na hradě Lopatě (Ottův slovník 1904, 581). Přibík z Kadova údajně vystřelil Žižkovi při obléhání hradu Rábí druhé oko (Berndorf 1929, 105). Doklady pro takové tvrzení však chybí. Roku 1431 zapsal král Zikmund Janovi z Rakovic a Přibíkovi z Řesaníc (Zasanic) a jejich dědicům vsi Talín a Vyšovice (AČ 2, 192). Roku 1437 povolil král Přibíkovi prodat ves Královu Lhotu (Sedláček 1914, 216) Benešovi Sekerkovi ze Sedčic, což Přibík téhož roku dosvědčil (AČ 2, 178) a král potvrdil (AČ 15, 297 - 298). V zápisu je uváděn Přibík z Řesaníc (de Jasanicz). Přibík Řesanský (Žasanský) se připomíná opět roku 1443 (AČ 3, 25), roku 1447 (Przibik de Zasanicz) (AČ 28, 667) a roku 1456 (Ottův slovník 1904, 581).

Je velmi pravděpodobné, že Přibík připomínaný v 1. polovině 15. století je stále toutéž jedinou osobou. Úvahu lze opřít o historické skutečnosti (služba králi a následující odměna) i o hospodářsko - ekonomické vztahy. Přibík připomínaný roku 1443 totiž vlastnil jistý plat ve Starém Smolivci. Nejde tedy již o pouhou shodu jmen, ale i o shodu v oblasti vlastněného specifického majetku. V letech 1467 až 1469 probíhal soudní spor o Přibíkův majetek ve Starém Smolivci. Dělili se o něj Přibíkova dcera Anna, Hylbrant z Řesaníc (Žasanic) a Bušek z Frymburka (SÚA - DD 19, fol. 159v). Hylbrant údajně před rokem 1469 zemřel (Ottův slovník 1904, 581). Z uvedené zprávy nepřímo vyplývá, že Přibík žil do šedesátých let 15. století.

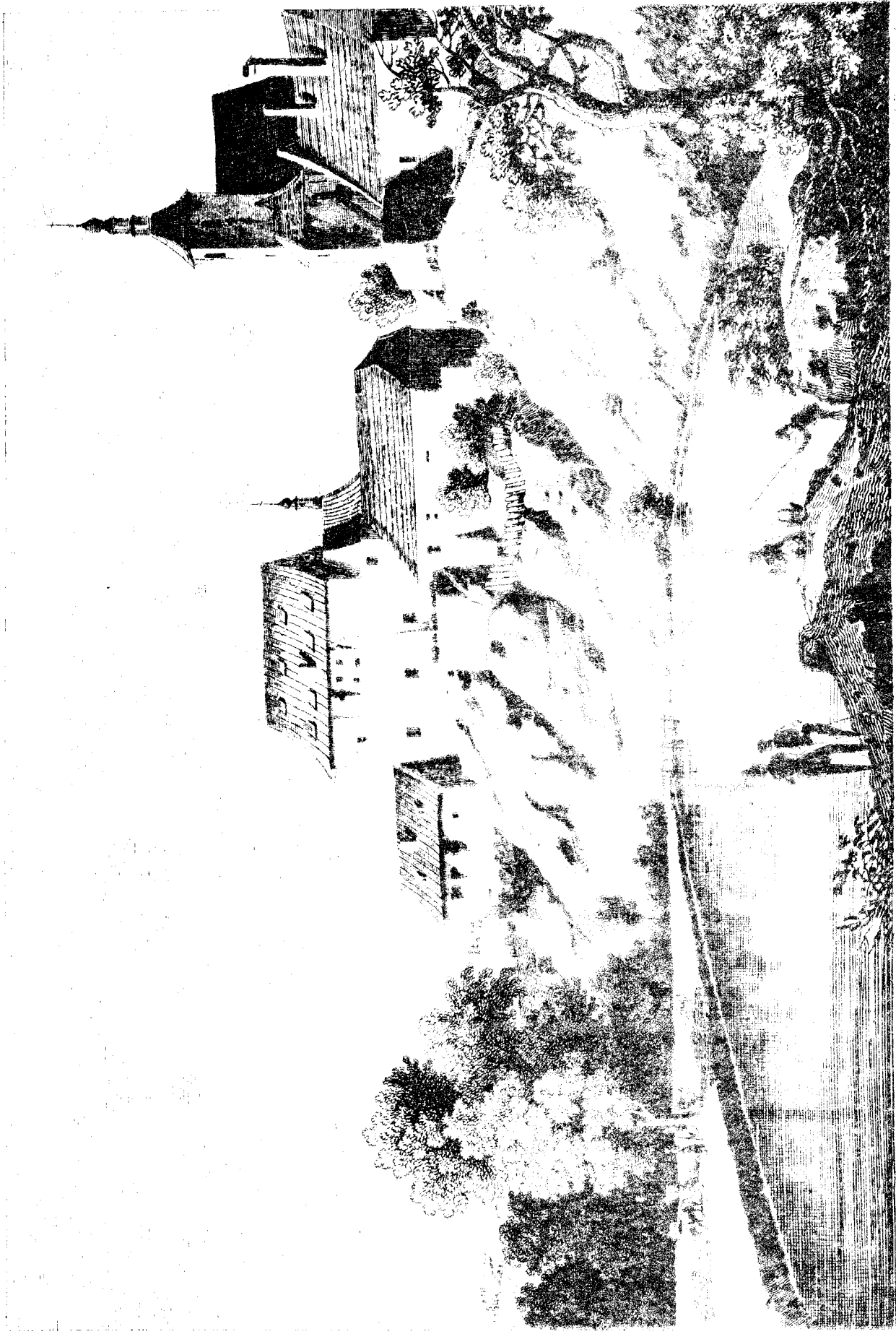
Roku 1454 je připomínán Přibík z Kadova, který odpíral v souvislosti s provoláním odúmrti na dílu Jana Holkovce v Bezděkově (Sedláček 1897, 265). Přibík z Kadova na Řesanících je uváděn v témže roce (Przibico de Kadova et de Zasanicz) jako majitel statku v Řesanících (Emler 1872, 253). Přibík, připomínaný roku 1454 je s velkou pravděpodobností identický s Přibíkem z 1. poloviny 15. století. Názor, že je výše jmenovaný Přibík osobou odlišnou je s největší pravděpodobností omylem (Sedláček 1897, 267).

Bylo nutné se poněkud podrobněji zabývat touto částí řesanických dějin. V souvislosti s osobou Přibíka z Řesaníc se v literatuře vyskytuje množství problematických interpretací. Výše uvedená rekonstrukce historických skutečností je pokusem podat komplexní obraz, založený na svědectví veškerých dostupných historických zpráv. Úvahu je nutné přijmout jako pouhou hypotézu.

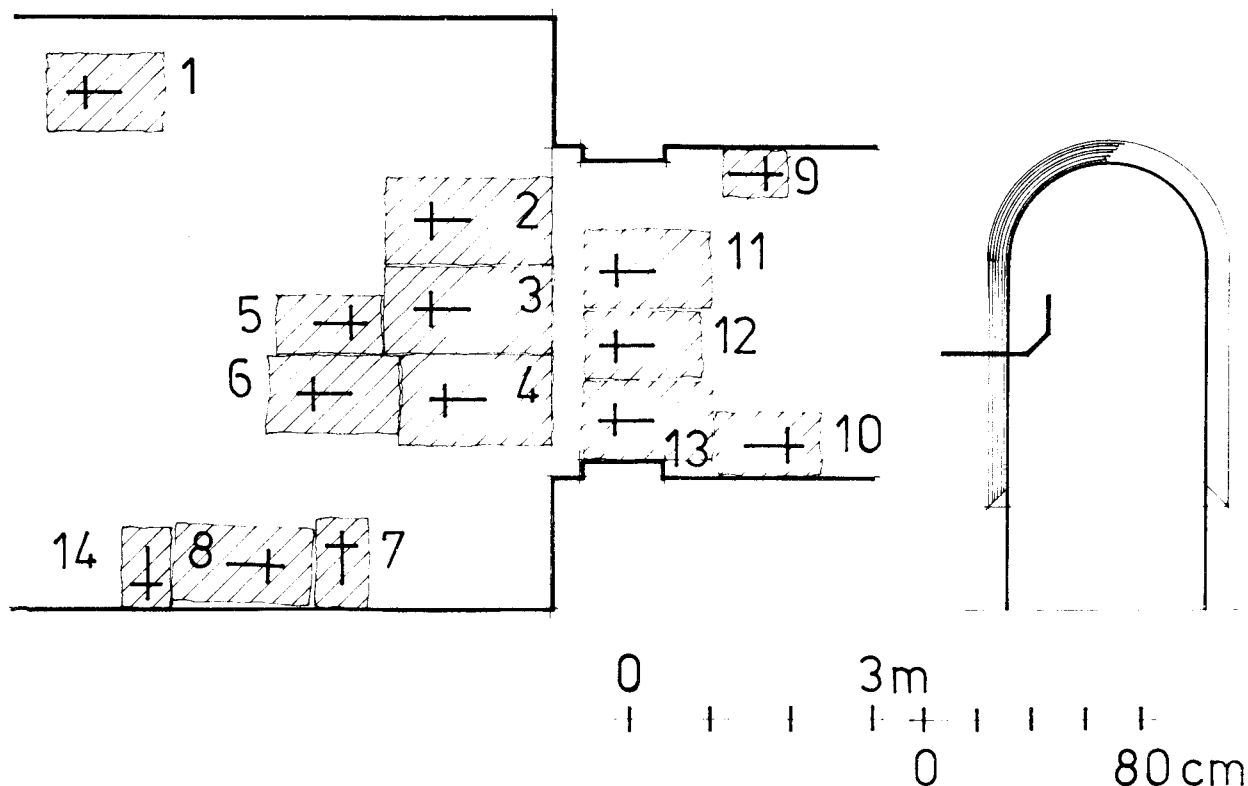
Řesanice zdědil Přibíkův syn Vyntíř z Kadova (Sedláček 1897, 267). Vyntíř je údajně připomínaný roku 1454 (Ottův slovník 1904, 581) jako držitel Voltýřova a roku 1469 (Sedláček 1897, 267). Roku 1478 se soudil s Janem Seletickým (AČ 4, 320 - 321). Okolo roku 1500 držel údajně Bezděkov (Sedláček 1897, 265). V roce 1512 povolil král Vladislav Jagellonský Vyntíři Řesanskému z Kadova nadat faru kostela Všeoh svatých v Řesanících na jeho dědičném statku sumou 3 a půl kopy českých grošů (SÚA - Guberniální listiny č. inv. 677, sign. L II 535; Kolektiv 1974, 1348). Roku 1516 psal Zdeněk Lev z Rožmitálu "svému příteli" Vyntíři z Kadova a na Řesanících ve věci propuštění jakéhosi Hlota z vězení (AČ 7, 143). Vyntíř je naposledy připomínaný roku 1517 (Sedláček 1897, 267).

Obr. 6: Řesanice v roce 1790





Resamie im Jahre 1790.



Obr. 7: Řesanice, kostel Věch svatých. Situace náhrobků a branka v ohradní zdi.

Současně s Vyntířem se připomíná Přibík z Kadova seděním na Řesanicích. Roku 1479 svědčil na listině Jindřicha Koce z Dobrše pro pasovského biskupa (Przybikem von Cadow zu Zasenitz) (Monumenta Boica 1837; 566 - 567). Roku 1488 se soudil se Zbyňkem z Žebce a Ohraženína (Emler 1870, 208, 209). V letech 1513 až 1515 byl na Přibíka podán pŕhon (AČ 19, 300 - 301). Přibík je připomínán roku 1524 (AČ 32, 635) a roku 1527 mu Ferdinand I. potvrdil listinu krále Ludvíka, pojednávající o smlouvě s židy (SÚA - Registra, č. inv. 3, pag. 50 - 51). O Přibíkovi Řesanském z Kadova a na Řesanicích se hovoří roku 1531 (AČ 11, 50, 96), roku 1533 (AČ 12, 143) a posléze v tituláři z roku 1534 (Sedláček 1897, 267).

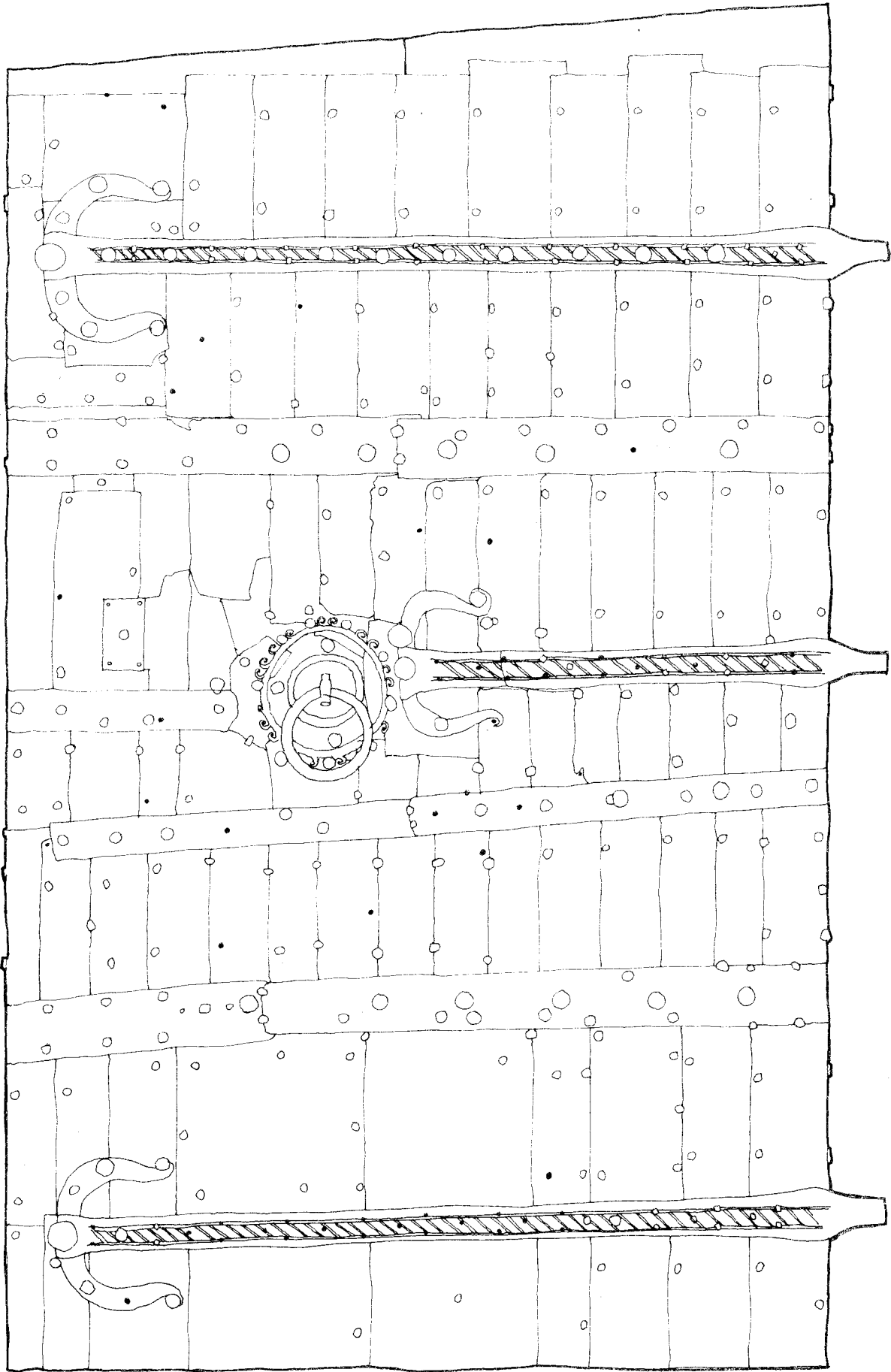
Přibík a Vyntíř byli pravděpodobně sourozenci. Vyntířův díl získal po otcově smrti syn Jan, a spolu se strýcem Přibíkem drželi každý část Řesanic. Jan z Kadova a na Řesanicích figuruje v dopisu Zdeňka Lva z Rožmitálu z roku 1523 (AČ 8, 211). Jan Řesanský z Kadova seděním tudíž poháněl roku 1524 kadovského faráře kněze Kiliána (AČ 32, str. 474). Téhož roku poháněl Jan Řesanský z Kadova a v Řesanicích Zdislava z Kadova a ve Štěnovicích z 15 kop českých grošů, které mu kdysi půjčil Vyntíř z Kadova, Janův otec (AČ 32, 623). Jan posléze prodal svůj díl Řesanic a odstěhoval se na Bezděkov (Sedláček 1897, 267). Zemřel roku 1540 (Sedláček 1897, 267).

Na bezděkovské zboží se orientovaly hospodářské zájmy řesanických vladyků od poloviny 15. století. V polovině 16. století se stal Bezděkov jedním z nejvýznamnějších rodových center. Řesaničtí působili na Bezděkově do doby okolo roku 1600 (Sedláček 1897, 265).

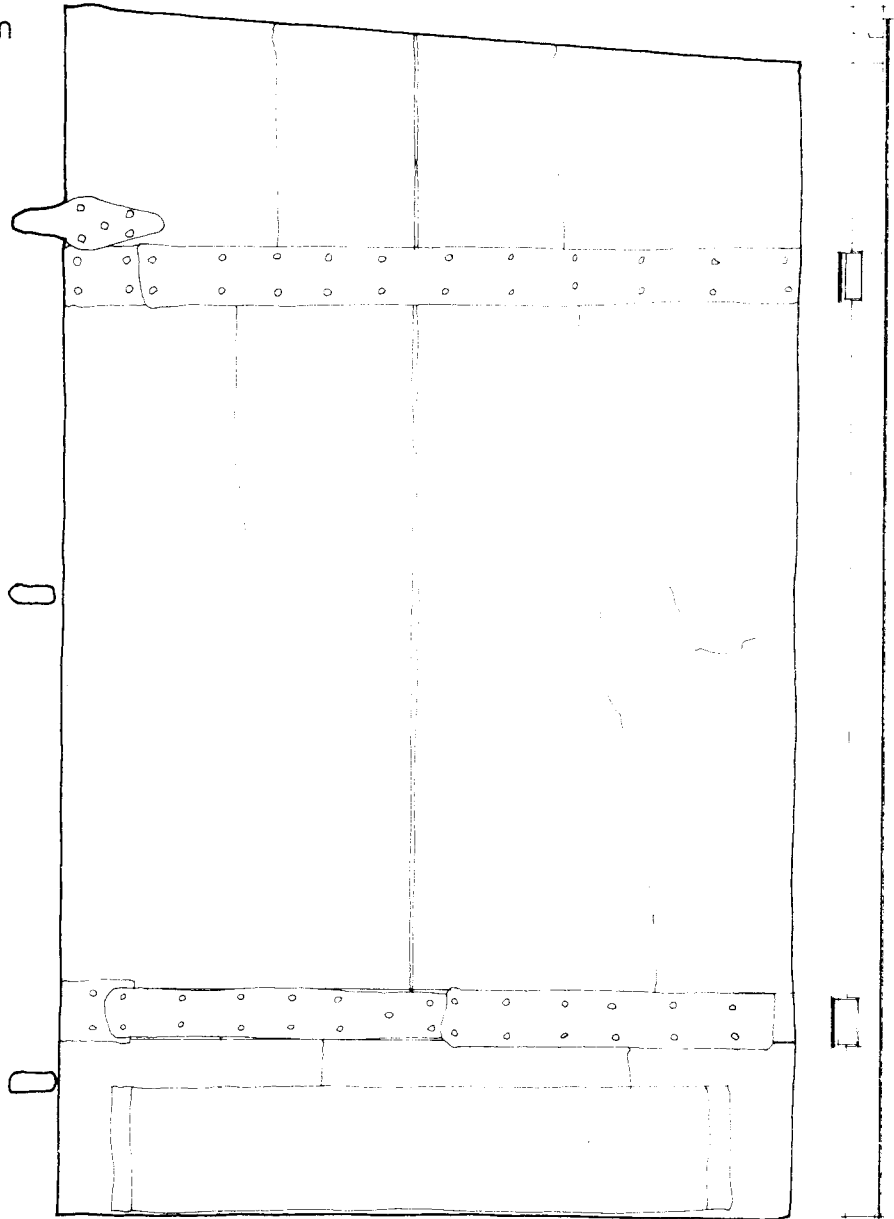
Obr. 8: Řesanice, kostel Věch svatých. Pozdněgotické dveřní křídlo - líc.

Obr. 9: Řesanice, kostel Věch svatých. Pozdněgotické dveřní křídlo - rub.

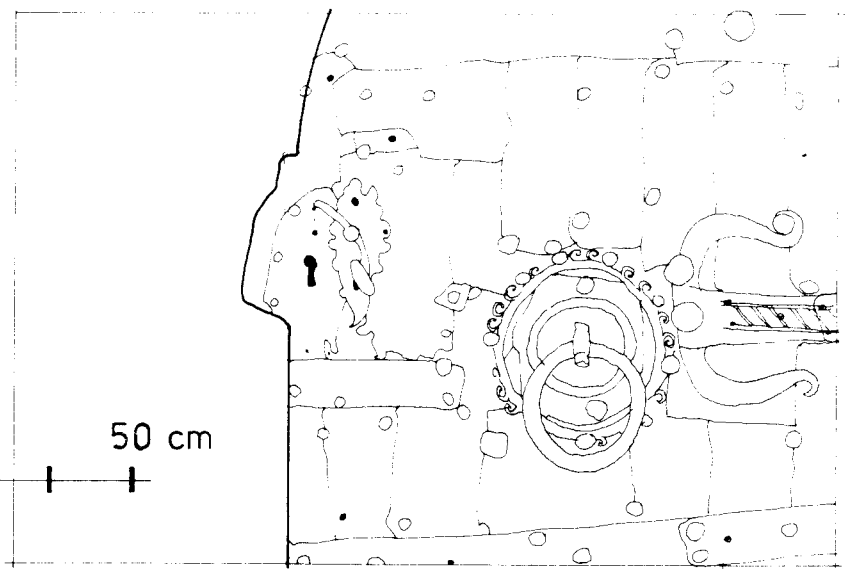
Obr. 10: Řesanice, kostel Věch svatých, pozdněgotické dveřní křídlo - partie v okolí zámku (dle fotografie uložené v KS SPPOP v Plzni, 1964/č. 16/74).

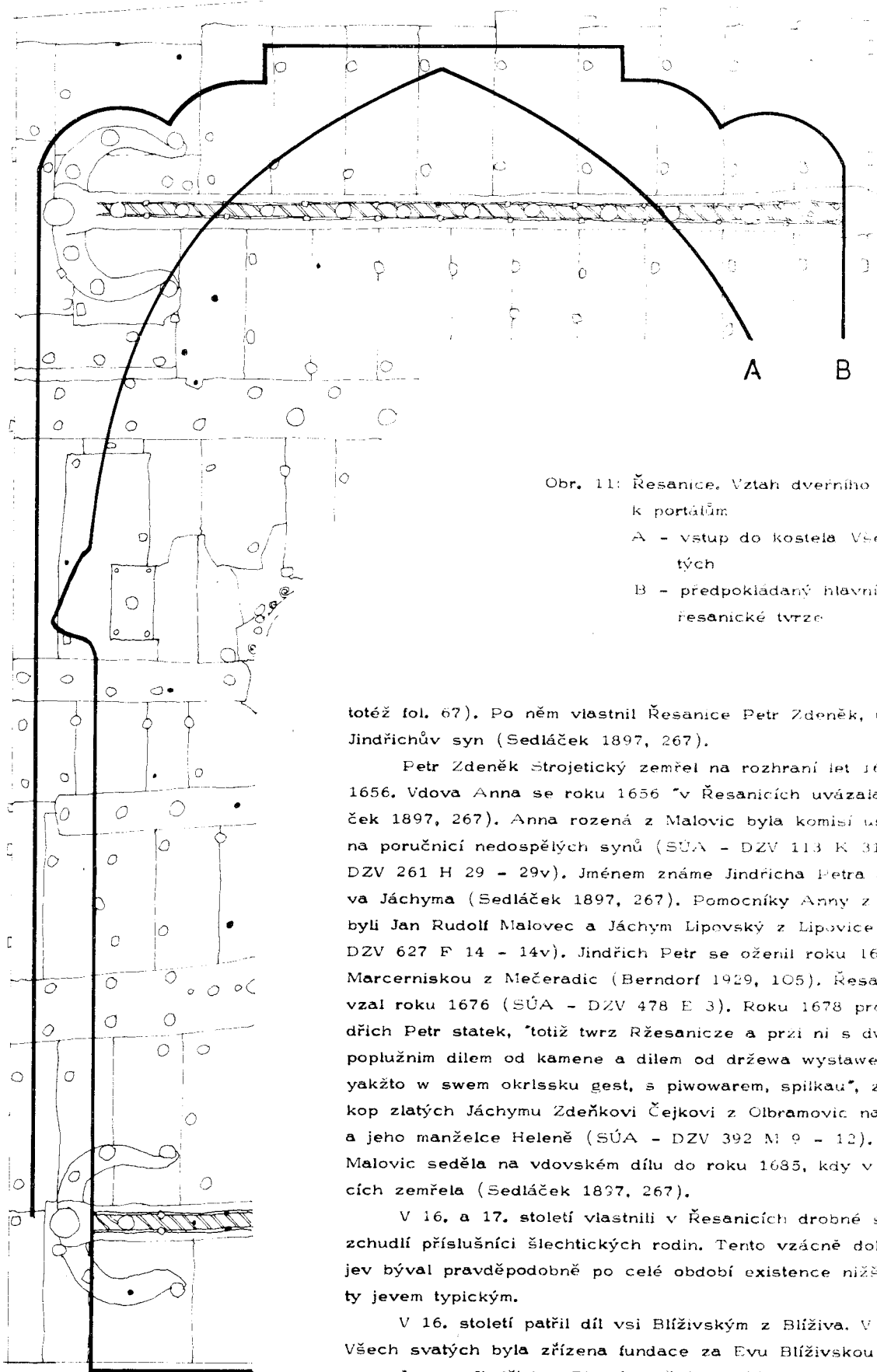


0 50 cm



0 50 cm





Obr. 11: Řesanice. Vztah dverního křídla k portálům
 A - vstup do kostela Všech svatých
 B - předpokládaný hlavní portál řesanické tvrze

totéž fol. 67). Po něm vlastnil Řesanice Petr Zdeněk, údajně Jindřichův syn (Sedláček 1897, 267).

Petr Zdeněk Strojeticcký zemřel na rozhraní let 1655 až 1656. Vdova Anna se roku 1656 "v Řesanících uvázala" (Sedláček 1897, 267). Anna rozená z Malovic byla komisi ustanovenou poručníci nedospělých synů (SÚA - DZV 113 K 31v - 32; DZV 261 H 29 - 29v). Jménem známe Jindřicha Petra a Václava Jáchyma (Sedláček 1897, 267). Pomocníky Anny z Malovic byli Jan Rudolf Malovec a Jáchym Lipovský z Lipovice (SÚA - DZV 627 F 14 - 14v). Jindřich Petr se oženil roku 1668 s Marcerniskou z Mečeradec (Berndorf 1929, 105). Řesanice převzal roku 1676 (SÚA - DZV 478 E 3). Roku 1678 prodal Jindřich Petr statek, "totiž twrz Rzesanicze a przy ni s dworem poplužnim dilem od kamene a dilem od drzewa wystawenym, yakżto w swem okrłssku gest, s piwowarem, spilkau", za 8100 kop zlatých Jáchymu Zdeňkovi Čejkovi z Olbramovic na Rovně a jeho manželce Heleně (SÚA - DZV 392 M 9 - 12). Anna z Malovic seděla na vdovském dílu do roku 1685, kdy v Řesanících zemřela (Sedláček 1897, 267).

V 16. a 17. století vlastnili v Řesanících drobné statky zchudlí příslušníci šlechtických rodin. Tento vzácně doložený jev býval pravděpodobně po celé období existence nižší šlechty jevem typickým.

V 16. století patřil díl vsi Blíživským z Blíživa. V kostele Všech svatých byla zřízena fundace za Evu Blíživskou a její syny Jana a Jindřicha. Tito údajně žili ještě roku 1542, Janovi synové se připomínají na Řesanících roku 1603. Roku 1633

odkázal Václav z Kumburka 15 kop grošů míšeňských řesanickému kostelu, aby byla sloužena mše za Evu Blíživskou.

Na díle sídlila Kateřina Doupovcová ze Strojetic. Roku 1628 slíbila spolu s manželem Bořivodem stát se katoličkou. Bydlela v chalupě Urbanovské. Zemřela roku 1649; chalupa po její smrti zpusťla. Roku 1662 žila na chalupě Ševčovské, Anna Řepická. Byla chudá a slepá. Zemřela roku 1679 a pochována je v řesanickém kostele.

Roku 1677 žil v Řesanicích Arnošt Viduna s manželkou Magdalénou. V uvedeném roce křtili v Kotouni syna Ignáce Vojtěcha (veškeré údaje Berndorf 1929, 105. Uvedené informace se nepodařilo potvrdit - zápisy zřejmě pochází z regionálních církevních pramenů).

Jáchym Zdeněk Čejka z Olbramovic s chotí vlastnili stěžejní část statku Řesanice do roku 1682, kdy jej prodali Janu Bedřichovi z Nostic a jeho ženě Evě Kateřině rozené Ooppelové z Velkého Petrsdorfu (Gueth Rzesanitz, benandlichem dem Sitz, welcher Theils vom Stein, und theils von holtz erbauet, mit dem darbei gelegenen mayerhoff, wie selbster in seinem Vmbziret bestehet) (SÚA - DZV 396 F 10v - 13v). Zápis opakuje prakticky doslova starší formu zápisu z roku 1678. V rozporu se starší formulací je informace o tvrzi postavené zčásti z kamene a zčásti ze dřeva (?) Matkou Evy Kateřiny byla paní Gryselda Dorota Opplová, která v Řesanicích sídlila a roku 1687 ve stáří 78. let zemřela. Pochována je ve Inářském klášterním kostele, kde založila za svého života fundaci (Berndorf 1929, 105 - 106). Roku 1686 se psal pánem na Řesanicích František Kašpar Gotlib Ooppel (Berndorf 1929, 106). Nosticové prodali roku 1687 statek Řesanice (Guth Rzesanitz, benandt. den Sitz, welcher theils von Stein, vndt theils von holtz erbawet, mit dem darbey gelegenen mayerhoff, wie selbter in seinem Vmbzirk bestehet) Bohumřovi (Gottfridovi) Konstantinovi Ferdinandovi z Ratzenbergu za 13000 zlatých rýnských (SÚA DZV 400 N 13v - 16v; zápis pochází z roku 1690).

Roku 1700 koupil statek Jiří Adalbert Janovský z Janovic na Oselcích, Jindřichovicích a Starém Smolivci za 14250 zlatých rýnských (Rzesanitz benandlichen den Sitz, welches theils von Stein vndt theils von holtz erbauet, mit dem darbey gelegenen Mayerhoff wie selbstr in seinem umbzirk bestehet) (SÚA - DZV 407 F 30v - G 4v). Roku 1737 držel Řesanice František Jiří Janovský z Janovic, který nechal tehdy zapsat svoji poslední vůli. Majetek dělil mezi 4 syny a 4 dcery. Řesanice spolu s Oselci a Kotouní získal František Karel (SÚA - DZV 364 K 5 - 13v). Tento majitel držel statek do své smrti roku 1766. Zboží zdědila dcera Anna Antonie, která se roku 1770 provdala za strýce Františka Dominika. František zemřel roku 1777 (Sommer 1840, 166). Anna se poté provdala za Jáchyma Josefa Pachtu z Rájova, který však již roku 1779 činil poslední pořízení (SÚA - DZV 327 D 17 - 24). Řesanice byly součástí oseleckého panství do roku 1850 (Berndorf 1929, 106).

Od konce 17. století po připojení Řesanic k většímu majetkovému komplexu s pohodlnými panskými sídly (Oselce, Starý Smolivec) přestala plnit tvrz rezidenční poslání. V letech 1770 až 1780 se popisuje v Řesanicích kostel, obklopený hřbitovní zdí vysokou 6 stop, ves s poplužním dvorem, ovčínem, sýpkou a hostincem (Kržessanitz ... hart am Dorf auf einer dasselben dominirendem Anhöhe, stehet die Kirche in einer guten 6 Schuh hoch Kirchhofmauer, ... im Dorf ist ein Solider Mayerhof und Schaaahof, ein Getreyd - Kasten, und detto Wirtshaus) (SÚA - Josefské vojenské mapování, sekce 207, popis fol. 180; vlastní mapa žádné informace neskýtá). Řesanická tvrz je v popisu nazývána sýpkou. J. Schaller (1790, 219) ve svém díle o řesanické tvrzi vůbec nehovoří; připomíná pouze kostel Všech svatých. J. Sommer (1840, 166) uvádí při statku Řesanice filiální kostel Všech svatých, poplužní dvůr, velký ovocný sad a sýpku či stodolu. Sýpka byla údajně vybudována roku 1800 na základech a ze zdiva původního zámku. Z výše uvedených historických pramenů je ovšem zřejmé, že hospodářské poslání plnila bývalá tvrz již v 18. století. Do roku 1800 je možné datovat radikální stavební úpravu "hospodářského" objektu.

Hospodářský dvůr je v Řesanicích připomínáný od roku 1534. Údaj z roku 1678 hovoří o dvoře vystavěném dílem z kamene a dílem ze dřeva. Ve dvoře býval pivovar a spilka. V historických pramenech jsou zaznamenána jména sládků, kteří působili v Řesanicích v letech 1648 až 1685 (Berndorf 1929, 106). Roku 1682 je připomínán ovčín. Z jednoho sklepa v panském dvoře prý vedla chodba na tvrz a do kostela. Mohlo se jednat o zbytek důlní činnosti (Berndorf 1929, 104). Dolování zlata je na návrší s kostelem a tvrzí doloženo písemnými prameny (ibidem).

ZKRATKY

- AČ - archiv český
DD - desky dvorské
DZV - desky zemské větší
LC - Libri confirmationum
SÚA - Státní ústřední archiv

LITERATURA

- Berndorf, A. 1929: Z Nepomucka, Plzeňsko XI, 104 - 106.
- Emler, J. (ed.) 1870: Pozůstatky desk zemských království Českého r. 1341 pohorelých I, Praha.
- Emler, J. (ed.) 1872: Pozůstatky desk zemských království Českého r. 1341 pohorelých II, Praha.
- Friedrich, G. (ed.) 1929: Desky dvorské království Českého VII, První kniha putovní z let 1383 - 1407, Praha.
- Heber, F. 1844: Böhmens Burgen, Vesten und Bergschlösser II, Prag.
- Kolektiv, 1974: Soupis česky psaných listin a listů do roku 1526 I, 1.1, Praha.
- Kolektiv, 1980: Umělecké památky Čech III, Praha.
- Kuthan, J. 1979: Středověká architektura v jižních Čechách do poloviny 13. století, České budějovice.
- Libri confirmationum, Liber primus 1354 - 1362 (ed. F. Tingl), Praha 1867, Liber septimus 1410 - 1419 (ed. J. Emler), Praha 1886.
- Marat, F. 1899: Soupis poplatnictva 14 krajův království Českého z r. 1603, in: Věstník královské české společnosti nauk, tř. filosoficko-historicko-jazykozpytná, Praha.
- Mencl, V. - Benešová, K. - Soukupová, H. 1978: Předrománská a románská architektura v západních Čechách, Plzeň.
- Monumenta Boica XXXIb, Monachii 1837.
- Ottův slovník naučný 1904, XXI (hesla Řesanice a Řesanský z Kadova - značka BČK), Praha.
- Paprocký, B. 1602: Diadochos, Praha.
- Placht, O. 1947: Odhad majetku stavů království Českého z r. 1557, in: Věstník královské české společnosti nauk, tř. filosoficko-historicko-filologická IV, Praha.
- Sedláček, A. 1869: Rozvržení sbírek a berní r. 1615, in: Abhandlungen der königl. böhmischen Gesellschaft der Wissenschaften vom Jahre 1869, Prag.
- Sedláček, A. 1897: Hrady, zámky a tvrze království Českého XI, Praha.
- Sedláček, A. 1914: Zbytky register králův římských a českých z let 1361 - 1480, Praha.
- Schaller, J. 1790: Topographie des Königreichs Böhmen III, Prag u. Wien.
- Sněmy české V, Praha 1887.
- Sommer, J. 1840: Das Königreich Böhmen VIII, Prag.
- Zeman, J. - Sláma, J. - Buchvaldek, M. 1971: Pozdně halštatské a slovanské hroby z Řesanice, Plzeň-jih, Památky archeologické LXII, 364 - 405, Praha.

STARÝ HROZŇATOV

o. Cheb

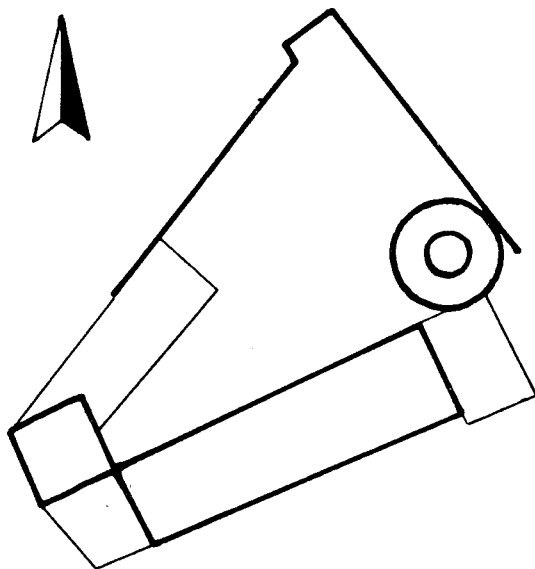
F. Frýda

Jižně od Chebu na ostrohu nad říčkou Monelnou stojí hrad Starý Hrozňatov se stejnojmennou vsí v podhradí. Hrad i obec dostaly dnešní název v roce 1950 podle původní pověsti, že ve věži tohoto hradu zahynul roku 1217 Hroznata, zakladatel kláštera v Teplé. Původní jméno hradu i vsi bylo Kynšperk nebo Starý Kynšperk (v r. 1187 Künigspere, v r. 1217 Kiensperg, 1219 Kinsperg, 1224 Kinsperch, 1222 Kinsberg, 1260 Chiensperch a Chiensperg, 1320 Kinsperg). V letech 1850 - 1910 byl úřední název Starý Kinsberg - Alt Kinsberg, v letech 1921 - 1930 Starý Kynšperk, od r. 1950 Starý Hrozňatov (Retrospektivní lexikon 1978, 500).

Právě podoba jeho jména s nepříliš vzdáleným Kynšperkem nad Ohří, případně dokonce s Kynžvartem, byla a dosud je často předmětem diskuze historiků o příslušnosti jednotlivých pramenů k těmto místům. Za první zmínku o Starém Hrozňatově je tradičně považována listina z 31. 5. 1217, v níž je jako svědek uváděn Henricus de Kiensperg (Gradl 1886, 48 č. 138). Stranou bližší pozornosti badatelů zůstala listina Fridricha Barbarossy z roku 1187, kde je uváděn Berchtold de Künigspere (Gradl 1886, 35 č. 101). Pro nás je podnětná diskuze, která vznikla kolem nejstarší písemné zmínky o Kynšperku nad Ohří. Předmětem této diskuze se stala listina datovaná jednak k roku 1188 (Fridrich 1904-7, 294), nebo k roku 1194 (Gradl 1886, 37 č. 108). Touto listinou stvrzuje Gottfried z Falkenberka donaci kláštera v Reichenbachu a mezi svědky je uveden Usalk de Cuningberch. Širokou diskusi započal H. Gradl (1893, 68) a pokračoval v ní J. Köhler (1905). Řadou protichůdných názorů do této diskuze vstoupil R. Fischer (1938, 26n, 92). Naposledy ji shrnul a dále rozvinul E. Šimek (1955, 142 - 143). Kynšperk nad Ohří je dalšími písemnými prameny doložen až k roku 1232, kdy jej Václav I. daruje klášteru doksanskému k založení sídliště městského typu (Erben 1855, 370 č. 786). Archeologický výzkum v poloze Zámecký vrch v Kynšperku nad Ohří, provedený v letech 1972 - 1973, nezjistil starší osídlení než ze 13. století (Šebesta 1975, 79 - 80).

Nemůžeme vyloučit ani možnost, že Usalk de Cuningberch byl jedním z mnoha ministeriálů vohburského podnikání na Chebsku. Tato teze znamená, že již Berchtold de Künigspere v roce 1187, stejně jako Usalk de Cuningberch v roce 1188 či 1194 jsou ministeriály se sídlem snad na dnešním Starém Hrozňatově. Nemusí to však znamenat, že se jedná o počátky šlechtického rodu. Jak ve svých pracích v nedávné době přesvědčivě ukázal F. Kubů, ministeriálové byli ve 12. století pouze úředníky, většinou v plné feudální závislosti na svém pánovi a mohli být ze své funkce kdykoliv odvoláni. Až později část ministeriálů přerůstá převážně v nižší šlechtu a získává společenskou uznání v očích tehdejší společnosti (Kubů 1981a, 1981b). Jindřich z Kynšperka - Henricus de Kiensperg - uváděný v roce 1217 (Gradl 1886, 48 č. 138) a znovu na listině Fridricha II. z 18. listopadu 1219 spolu se svými bratry, je dosavadní historiografií považován již za držitele Starého Hrozňatova. V této listině dostává od kláštera ve Waldsásích padesát hřiven náhradou za louky a pole u Tirschenreuthu, jež byly zaplaveny vodou při stavbě klášterního rybníka (Gradl 1886, 52 č. 151). Jméno Jindřicha z Kynšperka je pak uváděno i na listinách z let 1222 - 1224 (Gradl 1886, 55 č. 158, 56 č. 161, 58 č. 167).

Po smrti Jindřicha II. je hrad v majetku Ludvíka Bavorského, který roku 1315 jmenuje na hradě dva správce - Abraháma a Alberta ze Sacken. Později hrad pravděpodobně střídal majitele; až v letech 1338 - 1360 je jako majitel uváděn Trost Winkler z Falknova. Po jeho smrti přešel hrad do majetku koruny. V roce 1396 král Václav IV. listinou ze 17. března daruje svému oblíbenci Hyncíku Pflugovi hrad i s majetkem k němu patřícím a zároveň jej jmenuje nejvyšším lovčím s právy a povinnostmi, které měl jeho předchůdce Albrecht Nothart z Thirsteinu. Zároveň upravil vztah majitele hradu k městu Chebu. Hynclík Pflug nebyl dlouho majitelem hradu. Prodal jej chebskému měšťanu Petru Rohrerovi, který hrad vlastnil do roku 1401, kdy jej prodal městu Chebu za 1790 guldenů. Město spojilo kynšperské panství s Libou a roku 1408 je odprodalo bratřím Albertovi a Lohrenzovi z Falkengrünu. Tento rod držel hrad až do roku 1506. V témže roce



1:500

Obr. 1: Starý Hrozňatov - půdorys hradu odvozený z mapy 1 : 5000

koupil Starý Hrozňatov za 32000 florénů císařský důstojník Christopher von Tein. V 16. století hrad mění často majitele. V roce 1648 byl Wrangelovým vojskem dobyt a vypálen. Budovy byly opraveny, ale nový požár brzy zničil nejen obytné části hradu, ale i zastřešení válcové věže. Majitelé, pánové ze Schönfeldu, prodali v roce 1658 hrad za 17750 florénů chebským jezuitům, kteří jej drželi až do roku 1773 (Heber 1847, 49 - 50).

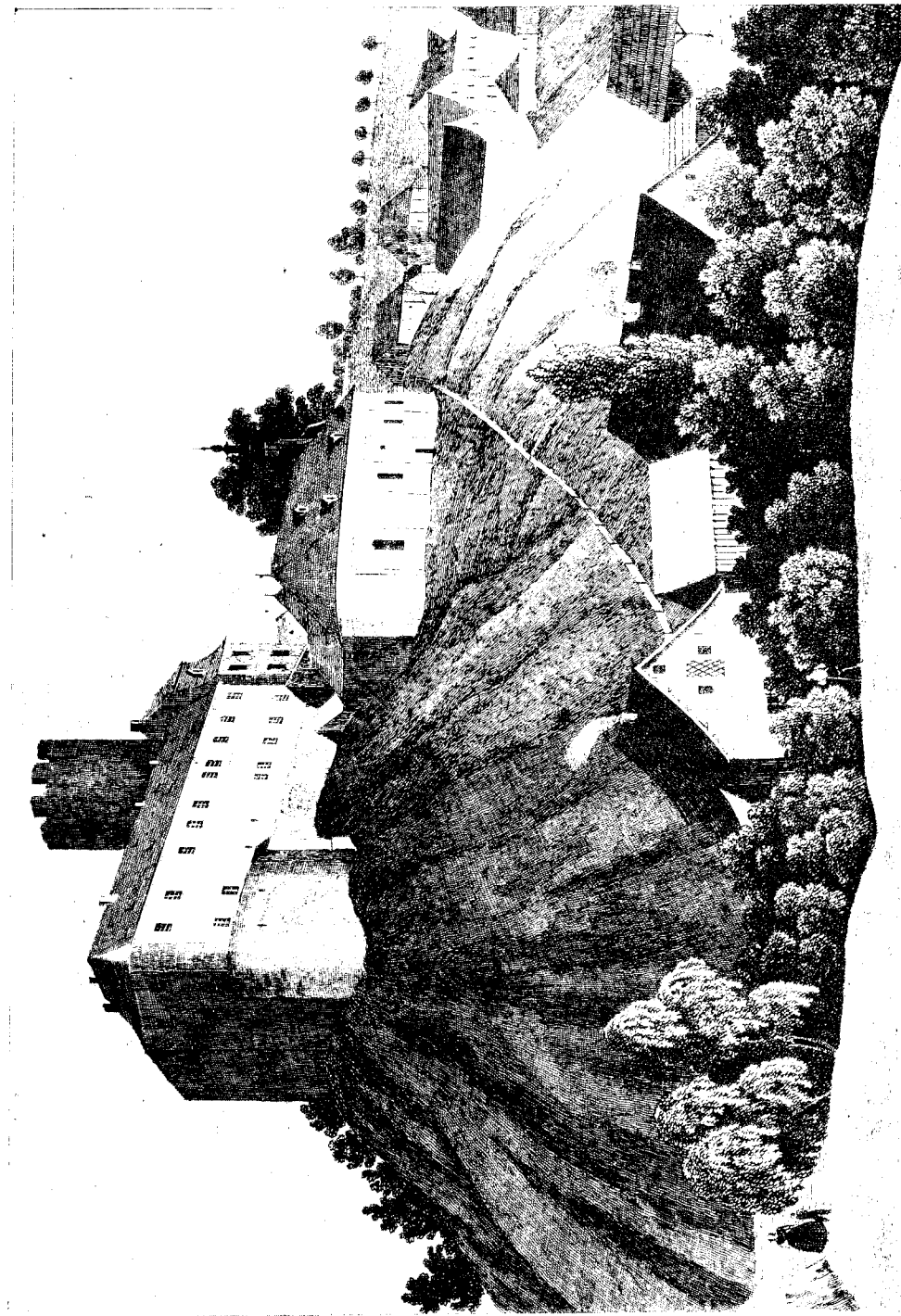
Za jejich vlády byla v roce 1758 přestavěna kaple vedle hradu, zasvěcená Nejsvětější Trojici. Kapli pak jezuité spojili s hradem krytou chodbou. V kapli byly tři veduty hradu Kynšperku, které se zachovaly pouze v popi-

su z minulého století. Vpravo proti presbytériu byl obraz na klenbě, kde v popředí byl hrad Kynšperk a vlevo v pozadí vojenské ležení. Obraz snad představoval události roku 1648. Na postranním oltáři byl obraz malovaný Jindřichem Stádlarem roku 1760. Třetí obraz na levé straně presbytéria zobrazoval hrad Kynšperk se dvěma věžemi, z nichž čtverhranná měla červenou střechu. Popis těchto vyobrazení a popisy hradu v Sommerově Topografii (Sommer 1847, 347 - 348) a v Schallerově Topografii (Schaller 1785, II) nám podávají poměrně dobrý popis hradu. Pokusme se nyní na základě popisů z minulých století, písemných zpráv a současného stavu objektu o rekonstrukci raněstředověkého hradu ve Starém Hrozňatově.

Na jihozápadním okraji ostrohu ukončeného strmě spadajícím svahem do údolí říčky Mohelné byl postaven raněstředověký hrad, oddělený od okolního terénu hlubokým příkopem vysekaným do skály. Přístup do hradu ze severovýchodní strany chránila válcová obranná refugiální věž. Vstup do věže byl na jihovýchodní straně ve výši 1. patra a směřoval k paláci, nyní upravenému na hlavní zámekovou budovu. Věž je nepodsklepena, její dolní vnitřní průměr je 360 cm a horní vnitřní průměr 300 cm. Věž má dnes výšku téměř 30 m. V roce 1847 měla podle J. Sommera (1847, 347) výšku 15 sáhů. Počítáme-li vídeňský sáh 189, 65 cm, představuje 15 sáhů výšku téměř 28 a půl metru. To znamená, že věž se od minulého století dochovala v téměř nezměněné výši.

Síla zdiva je ve spodní části věže 290 cm. Vnitřek věže je zděn technikou opus spicatum. Vnitřně je věž dělena podle trámových kapes na přízemí a čtyři patra. Přístup do ní je uvnitř rámován kvádřovou armaturou (obr. 3). V současné době je vnější strana vstupu do věže pro dokumentaci nepřístupná. Řádky klasového zdiva ve věži jsou nepravidelně prokládány dlouhými vodorovně uloženými kvádry. Kvádříky klasového zdiva se směrem nahoru zmenšují a v nejvyšším patře nabývají téměř čtvercového profilu. Opus spicatum je výrazné ve vnitřku věže (obr. 4). Z vnějšku je věž zděna z dlouhých plochých kvádrů. Při základu věže vystupují i na vnější straně dva řádky klasového zdiva. Z vnějšího zdiva věže vyčnívají kvádry umístěné po obvodu v několika úrovních. V současné době je kvádrů zachováno pouze několik, ovšem na akvarelech z r. 1822 (Muzeum Cheb, inv. č. G 456, 457 - první viz obr. 5, druhý publikován in: Menci - Benešová - Soukupová 1978, obr. 20) je vidíme zřejmě v původním počtu. Jednotlivá patra věže jsou osvětlena úzkými okénky rámovanými pískovcovým ostěním. Stavba věže s použitím techniky opus spicatum je v raném středověku vyjímečným zjevem nejen na našem území, ale v celé střední Evropě. V roce 1971 byla věž opravena, zdivo vyspárováno a na temeni věže provedeno zaslepení pomocí

Obr. 2: Starý Hrozňatov před polovinou 19. století (rytina podle předlohy F. A. Hebera)



Yinsburg.

Obr. 3: Starý Hrozňatov - skica vnitřní strany vstupu do věže v 1. patře.

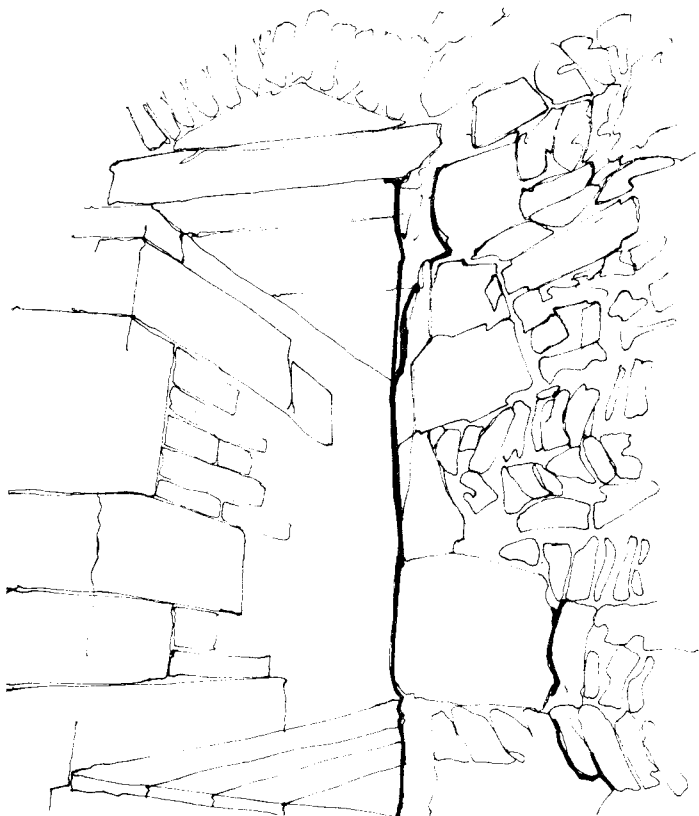
železobetonové sespádované desky. Do věže bylo vestavěno nové dřevěné točité schodiště.

Mimo válcové věže stála v areálu hradu na západní straně čtyřhranná věž, podle Schallera "více hluboká zvnitřku než vysoká zvenku". V této věži měl být dle pověsti uvedené Schallerem vězněn zakladatel kláštera v Teplé Hroznata a zde měl také roku 1217 zemřít (Schaller 1785). Tato věž byla po roce 1824 částečně zbořena tehdejším majitelem hradu pražským měšťanem Janem Nonnerem. Za něj byl hrad přestavěn na zámek a věž, která hrozila zřícením, byla snesena do výše prvního patra (Sommer 1847, 348). Tato věž nazývaná "Faulthurm" je popsána i v zápiscích J. W. Goetha, který ji přirovnává k "markomanské" věži zvíkovské; muselo se tedy jednat o věž z bosovaných kvádrů. Pověst o uvěznění Hroznaty na Starém Kynšperku je velmi nepravděpodobná, jak již ukázal H. Gradl (1893) a nověji E. Šimek (1955). V aktech kláštera waldsaského, kde je pověst zapsána, došlo k záměně mezi Kynžvartem a Starým Kynšperkem. Zajímavé je jen to, že Schaller řadu let před Gradlem uvádí uvěznění Hroznaty nejprve na Kynžvartu a později na starém Kynšperku. Řešení tohoto sporu však není předmětem tohoto článku.

Z částečně zbořené čtverhranné věže je pravděpodobně zachována vnější část jejího přízemí v nynějším sklepe pod jihozápadním křídlem dnešního zámku. Zdivo je dochováno zřejmě do výše nynější zámecké stavby. Tento stav je dobře patrný na Heberově vyobrazení hradu (obr. 2) a koresponduje se Sommerovým údajem z téhož období (Sommer 1847, 347 - 348). Při přestavbách hradu za jezuitského vlastnictví měl být údajně v této věži nalezen "velký meč" a skleněná láhev. Obojí bylo podle J. Sommera (1847, 348) uloženo ve sbírkách na zámku Kynžvartu. V současné době nelze tyto předměty ve sbírkách nalézt.

Nádvoří má tvar nepravidelného čtyřúhelníku. Vpravo od vstupu do hradu jsou umístěny novější hospodářské a obytné budovy. Brána, ke které bylo zprava přistavěno obydlí vrátného, byla ve druhé polovině 19. století zbořena a současná podoba je v romantickém stylu. Jižní křídlo nynějšího zámku vzniklo přestavbou hradního paláce. Úpravy byly již zřejmě prováděny v době, kdy hrad vlastnili chebscí jezuité. Zásadní úpravy na hradě pak provedeny v polovině 19. století za majitele Jana Nonnera.

V suterénu zámku jsou dva sklepy, z nichž historicky významnější je sklep pod jižním křídlem, který má zachovaný při vstupu u podesty řádek klasového zdiva. Tento sklep zabírá celou délku jižního křídla zámku a je možno jej snad považovat za přízemí paláce z období jeho počáteční výstavby. Sklep pod západním křídlem nynějšího zámku vykazuje jinou techniku stavby, která svým charakterem upozorňuje na mladší fázi výstavby nebo přestavby této části hradu. Do těchto míst lze na základě rozboru písemných zpráv umístit čtverhrannou věž. Můžeme ji rekonstruovat jako věž postavenou z bosovaných kvádrů, tak, jak známe podobné věže z Chebu nebo Zvíkova. Při určení stáří této věže můžeme vycházet pouze z podkladů písemných pramenů a analogií. Na základě výše uvedených údajů však nebudeme daleko od datování do první třetiny 13. století. Pravděpodobně ji můžeme považovat za práci chebské stavební huti. Pro datování jejího vzniku



je nutno se obrátit k dějinám Chebska v raném středověku.

V sousedství Chebska se rozkládala tzv. Česká marka "Nordgau", v jejímž čele se na přelomu 11. a 12. století objevuje markrabě Děpold II. z Vohburku (1093 - 1146), s jehož osobou je spojeno důsledné pronikání německého mocenského vlivu do dosud slovanských území. V donačních listinách Děpolda II. kláštera v Reichenbachu z počátku 12. století je jmenována řada osad "in regione Egere". Ve dvacátých letech 12. století bylo Chebsko již mocensky ovládáno pány z Vohburku, kteří si svoji moc v dosud slovanském prostředí zajišťovali i stavbou hradů svých ministeriálů. Tuto problematiku zpracoval v poslední době F. Kubů (1981).

Na již dříve uvedené donační listině Gotfrieda z Falkenberku (Gradl 1886, 37 č. 108) z roku 1188 nebo 1194 je uveden i první doložený majitel Starého Hrozňatova Usalk de Cuningberch. Spíše však než o majiteli bychom měli mluvit o vohburském ministeriálovi stejně, jako byl Gotfried z Falkenburku. Z této doby pochází i ovládnutí slovanského hradiště v Chebu Vohburky a pravděpodobně i stavba hradu se dvěma válcovými věžemi, jejichž základy byly nalezeny při archeologickém výzkumu A. Gnirsem a publikovány O. Schürerem (1934a, 1934b). Jsou-li nalezené základy věžovitých staveb pozůstatkem přestavby chebského hradiště pány z Vohburku nebo pouze jejich ministeriály, nelze ani dnes bezpečně říci. Porovnáme-li průměry věžovitých základů na chebském hradu s průměrem válcové věže na Starém Hrozňatově, zjistíme, že základy věžovitých staveb předštaufské fáze v Chebu mají vnější průměr 8, 5 m a 10, 5 m. Věž na Starém Hrozňatově má průměr 9, 4 m. Zda se u všech těchto staveb jedná o stejný časový horizont vzniku, případně o stejnou stavební huť snad v budoucnu ukáže revizní archeologický výzkum. Revizní výzkum chebského hradu v současné době probíhá pod vedením P. Šebesty. Na Starém Hrozňatově dosud archeologický výzkum nebyl prováděn.

Po získání Chebska císařem Fridrichem Barbarossou se dokončuje proces německé kolonizace a dále stoupá místní vliv ministeriálů. Nebyla to však jen stavba chebské falce, ale i stavba dalších hradů v průběhu druhé poloviny 12. a první poloviny 13. století, která byla projevem důsledného ovládnutí kraje. Do druhé poloviny 12. století bychom snad mohli klást i vznik románského hradu Starého Hrozňatova s mohutnou věží, stavěnou na svoji dobu neobvyklou technikou. Zda-li tomuto románskému hradu na výrazném ostrohu předcházelo starší osídlení, ať kolonizační, nebo ještě slovanské, nelze v současné době bez řádného archeologického výzkumu rozhodnout, ani s touto Šimkem vyslovenou tezí dále spekulovat (Šimek 1955, 178 - 179). Do první poloviny 13. století pak snad spadá další výstavba hradu spojená s vybudováním čtverhranné věže z bosovaných kvádrů.

V tomto příspěvku jsem se pokusil odborné veřejnosti přiblížit jeden z nejzajímavějších hradů v západních Čechách. Této výjimečné stavbě nebyla v moderní odborné literatuře věnována dostatečná pozornost. Hrad je uváděn bez popisu vnitřního zdiva věže a různě datován. V novější literatuře se o něm zmiňuje E. Šimek (1955, 178 - 198), A. Hejna (1961, 177) v roce 1961 datuje válcovou věž do 14. století. V Uměleckých památkách Čech redigovaných Z. Wirthem je považován zámek z 19. století za bezelohový s gotickou válcovou věží ze 14. století (Wirth 1957, 717).

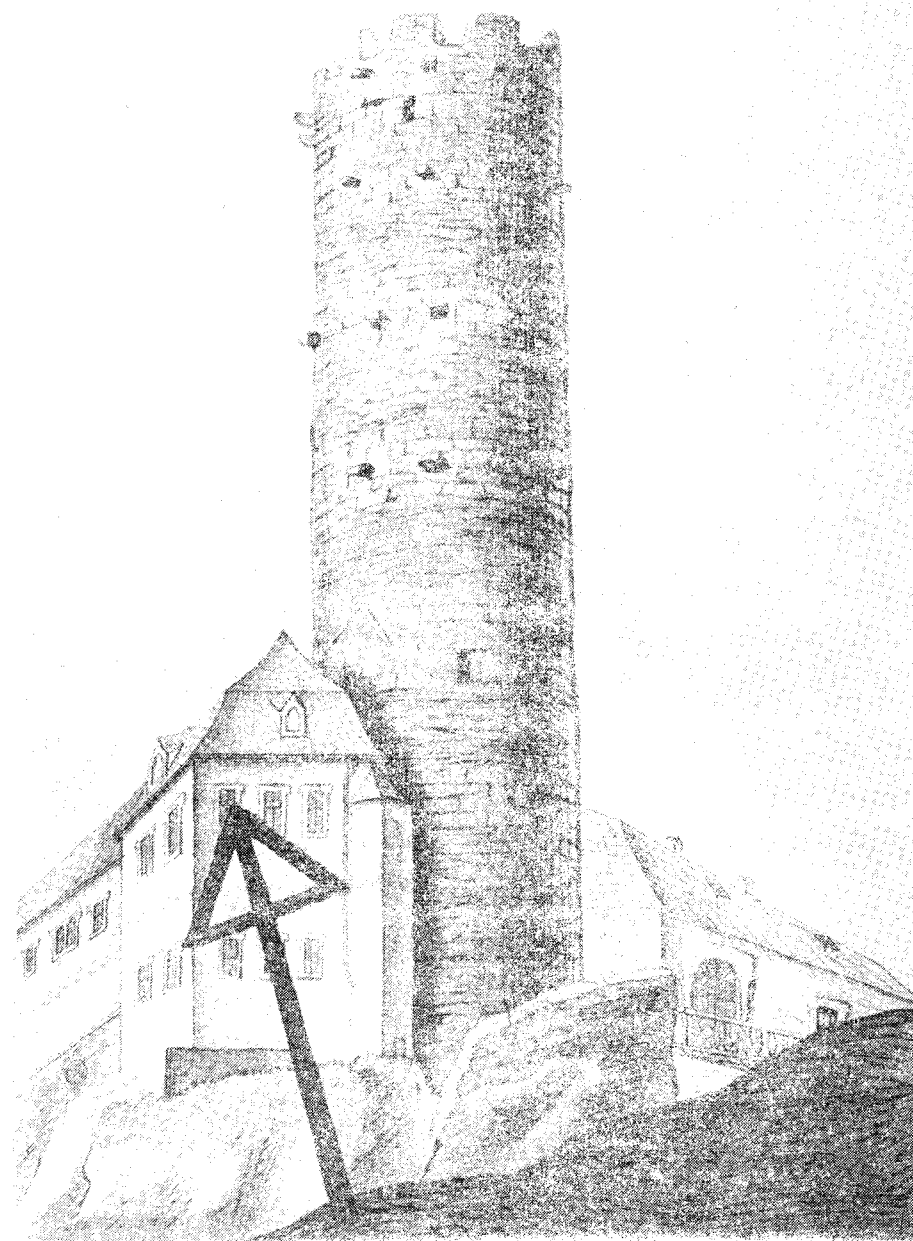
První novodobý stručný popis hradu včetně zveřejnění opus spicata uvnitř válcové věže provedli pracovníci Západočeského muzea v Plzni při přípravě výstavy Románská architektura a mince v západních Čechách v roce 1972 ve spolupráci s V. Menclem. Katalog předrománských a románských objektů pak k tisku připravili V. Mencil a kolektiv (Mencil - Benešová - Soukupová 1978, 37 - 38).

Na základě průzkumu pracovníků Západočeského muzea v Plzni z roku 1972 pak do druhého vydání publikace České hrady zařadila D. Mencilová i tento hrad s použitím fotodokumentace ZČM (Mencilová , , 436 - 438). V nedávné době pak byl popis hradu uveden v Uměleckých památkách Čech (Poche 1980, 418 - 419), kde je zmiňován jako zámek vzniklý z původního hradu připomínaného k roku 1223. V roce 1985 vyšel díl západní Čechy z nové edice Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezku (Kolektiv 1985, 319 - 320). V této práci je věnována převážná část stati o Starém Hrozňatově jeho dějinám. Vlastní stavební strážce a vývoji hradu je zde věnována pozornost nepatrná.

Objekt není od roku 1973 přístupný ani veřejnosti, ani badatelům. Mám však zato, že hrad Starý Hrozňatov by se měl v budoucnu stát předmětem bližšího badatelského zájmu, neboť tento příspěvek si neklade za úkol vyřešit komplexně stavebně historický vývoj hradu. Je však třeba poukázat na to, že na našem území jsou významné hradní stavby, jimž shodou náhod nebyla dosud



Obr. 4: Starý Hrozňatov. Vnitřek válcové věže (3. patro) zděný technikou opus spicatum.



Obr. 5: Starý Hrožňatov, pohled od severovýchodu (A. Štěrba, 1927).

věnována dostatečná pozornost. Jinak bychom se mohli setkat s řadou k celé řadě dosud nevyjasněných otázek vzpárů nebo neověřených tvrzení. Je samozřejmé, že některé teze uvedené v tomto příspěvku jsou diskutabilní, každé domněnkou, zejména pokud není uvést do odborné veřejnosti. Rozesah článku však umožňuje jen stručně otázky rozvádět podrobněji.

Poznámka: tento článek je přepracováno, zejména doplněno výzkumnou prací, která vznikla v roce 1974 na základě přípravy výstavy *Rozsáhlé hrady a tvrze v západních Čechách*. Výstava byla realizována v roce 1972 v Sápadočechách, muzeu Píseň a v roce 1974 v Okresním muzeu Cheb. Spoluautorem původní podoby příspěvku byl J. Sedláček, zeman, Píseň, jemuž tímto děkuji.

za spolupráci. Za cenné připomínky děkuji kolegům P. Šebestovi z Okresního muzea v Chebu, T. Durdíkovi z Archeologického ústavu ČSAV a V. Švábkovi, který se podílel na grafické úpravě.

LITERATURA

- Erben, K. J. (ed.) 1855: Regesta Bohemiae et Moraviae I. Praha.
- Fischer, R. 1938: Die Ortsnamen des Bezirkes Falkenau, Sudetendeutschen Ortsnamen, Buch 4. Liberec.
- Fridrich, G. (ed.) 1904 - 7: Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae I. Praha.
- Fryda, F. - Martínek, J. 1973: Románská architektura a mince v západních Čechách (scénář výstavy v Západočeském muzeu v Plzni).
- Gradl, H. (ed.) 1886: Monumenta Egrana I. Cheb.
- Gradl, H. 1893: Geschichte der Egerlandes. Praha.
- Heber, F. A. 1847: Böhmens Burgen, Vesten und Bergschlösser V. Praha.
- Hejna, A. 1961: České tvrze. Praha.
- Köhler, J. 1905: Eine Kunde des politischen u. Schulbezirkes Eger. Cheb.
- Kolektiv 1985: Hrad, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezku IV, západní Čechy. Praha.
- Kubů, F. 1981a: Ministerialita a Chebsko v období štaufské vlády. Československý časopis historický 29, 389 - 416. Praha.
- Kubů, F. 1981b: Podíl štaufské ministeriality na osídlení Chebska ve 12. a 13. století. Minulostí Západočeského kraje XVII, 169 - 183. Plzeň.
- Menci, V. - Benešová, K. - Soukupová, H. 1978: Předrománská a románská architektura v západních Čechách. Plzeň.
- Menclová, D. 1976: České hrady II. 2. vydání, Praha.
- Poche, E. a kolektiv 1980: Umělecké památky Čech III. Praha.
- Retrospektivní lexikon obcí Československé socialistické republiky 1850 - 1970. Praha 1978.
- Schaller, J. F. 1785: Topographie des Königreiches Böhmen II, Elbogen kreis. Praha.
- Sommer, J. 1847: Königreich Böhmen; statistisch-topographisch dargestellt. Praha.
- Schürer, O. 1934a: Die Kaiserpfalz Eger. Berlin.
- Schürer, O. 1934b: Geschichte von Burg und Pfalz Eger. Mnichov.
- Šebesta, P. 1975: Kynšperk nad Ohří, okr. Sokolov, in: Výzkumy v Čechách 1973, 79 - 80. Praha.
- Šimek, E. 1955: Chebsko v staré době. Brno.
- Wirth, Z. a kolektiv: Umělecké památky Čech. Praha.

NOVÁ ZJIŠTĚNÍ NA KOSTI

o. Jičín

K. Knop

Hrad Kost je jedním z nejlépe zachovaných objektů svého druhu u nás a proto je mu věnována všestranná péče. Při v současnosti probíhajících pracích je zpevňováno podloží, základy staveb a prováděna řada dalších oprav a úprav. V souvislosti s nimi bylo zjištěno množství nových skutečností, které jsou zde stručně zaznamenány. Jednotlivé jevy jsou lokalizovány číslem v plánu (obr. 1) a pod stejným číslem je uveden popis jevu v článku.

Pro snadnější orientaci v textu uvádíme podle A. Sedláčka (1932, 80 - 96) majitele hradu, za nichž byla na hradě vyvíjena stavební aktivita. Poprvé se připomíná Kost roku 1349 jako sídlo Beneše z Vartemberka, Vartemberkové drželi hrad až do smrti Benešova syna Petra okolo roku 1407. Jejich stavební činnost dělíme na dvě fáze - 1. při vzniku až do přestavby po roce 1370, 2. zahrnující přestavbu a případnou následnou stavební aktivitu až do konce vlády Vartemberků na Kostě. Stavební činnost dalších majitelů, Házmburků, není dosud plně časově zařazena. Teprve až po roce 1497, od kdy patřil hrad Šelemberkům, víme o další stavební činnosti na Kostě. Od Šelemberků

získali hrad v roce 1524 Biberštejnové, roku 1551 přešla Kost sňatkem na Lobkovice a v letech 1632 až 1634 patřila Kost Valdštejnovi. Další majitelé hrad pouze udržovali nebo jej upravovali k užitelným účelům a přestože některé jejich zásahy byly rozsáhlé (např. za Černínů roku 1691 byly přestavěny paláce nádvoří na sýpku = sneseno zakončení velké věže, za Flaminia da Borgo roku 1874 zbourány některé stavby, např. maštale), k architektuře hradu již ničím nepřispěli.

1. - Studna. Je pod současnou úrovní terénu plně sekaná ve skále, nad touto úrovní je skála přisekána jen částečně a zbytek obvodu byl asi dozděn z kvádrů, jak naznačuje opracování skály.

2. - Čtvercový zásek do skály. Zatím je jen částečně odkrytý.

3. - Zdi nalezené v hloubce přes 1 m pod současnou úrovní terénu. Pro velkou rozbahněnost výkopu nebylo možné blíže určit jejich charakter.

4. - Další zdivo pod úrovní terénu. Těž v hloubce přes 1 m.

5. - Základ zdi na skále, dosud plně neodkryt.

6. - Špaleta s cihelným záklenkem, pravděpodobně okenní, nalezená po odstranění lícové plentý ohradní zdi.

7. - Ve venkovní zdi Turnovské brány byla zjištěna svislá stavební spára. Při pohledu z příjezdové cesty je situována asi 115 cm vpravo od ostění průjezdu brány a je odhalena od úrovně terénu asi do výše 1 m. Levá strana spárý směrem k průjezdu je vyzděna jako nároží a je tedy starší. Vzhledem k malému rozsahu odhaleného zdiva nelze rozhodnout, jde-li o zazděnou branku pro pěší, stejnou jaká byla v Sobotecké bráně, nebo o spáru mezi branou a k ní přistavěnou budovou.

8. - Na dosud nejstarší známé fotografii Kostí z r. 1866 (od J. F. Stiehma z Berlína; soubor jeho asi 200 fotografií uložen v muzeu v Železnici u Jičína) je viditelný jakýsi věžovitý útvar. Definitivně byl zbořen snad roku 1870, na skále je v tomto místě letopočet.

9. - Torzo dalšího věžovitého útvaru, který měl uprostřed do skály vysekanou jámu obsahující zbytek ztrouchnivělého trámu, je ukryto v polovině výšky tarasu. Zdivo bylo částečně odstraněno při současných úpravách.

10. - Budova Sobotecké brány s průjezdem a brankou pro pěší. Je zachycena A. Schnirchem na plánu pozemků panského dvora Semtiny (uloženo v Oblastním archivu Zámorsk) z doby kolem roku 1800. Brána byla úplně zbořena okolo roku 1850.

11. - Ve skále tesaná chodba končící zásypem. Je přístupná trhlinou v podlaže tzv. lednice. Ani jedno dnešní zakončení chodby není patrně původní. Chodba je vysoká 180 cm a široká 90 cm.

12. - Tarasní zeď parkánu vybudovaná z kamenů s důlky.

13. - Snad přitesané temeno skály.

14. - Bašty. Jedna částečně zastavěna do pozdější budovy.

15. - Přečhod mezi starší a novější částí průjezdu v místě klenebního pasu. Rozdíl je markantní jak v typech, tak ve výšce kleneb.

16. - "Věžovitý" přístavek. Dosud nebyla zjištěna souvislost s okolními stavbami. Končí v úrovni patra, 190 cm pod střechou Lobkovického stavení.

17. - Venkovní topeniště pro přilehlé dvě místnosti patra. Bylo zazděno při úpravě v letech 1953 až 1959. Do té doby k němu vedla i pavlač.

18. - Okénko ve sloupu. Má jednu špaletu velice šikmou, překlad okénka tvoří pískovcový kvádr, dle velikosti asi použitý ze starší stavby, snad s hnědofialovými pruhy na povrchu. Nad překladem je cihelný odlehčovací oblouček. Okénko je dnes zazděné (obr. 2d a 3).

19. - Zeď nalezená pod schodištěm do patra při jeho bourání. Je vystavěna z velkých opracovaných kvádrů s důlky, vychází z upravované zdi u vchodu s erbem a vstupuje opět do mladší zdi přízemí (obr. 2e).

20. - Torzo ozdobného sgrafitového podstřešního pásu. Na zdi s vchodem s erbem a na přilehlé zdi s vchodem do sklípku mají poměrně velmi ostrou kresbu, na zdi sousedící s druhou bránou je torzo hodně nezřetelné, zvětralé.

21. - Sloup zazděný v nároží u arkády. Skládá se z osmi pískovcových bubnů, patky a hlavice, která je z části později osekaná, aby nevyčnívala ze zdi. Do bubnů sloupu je zasekána hodně šikmá špaleta zazděného okénka (viz bod 18), z druhé strany je pak úprava pro založení klenby arkády (obr. 2c a 3).



Obr.1: Kost - celková situace

22. - Dělicí spára mezi starší a novější částí paláce. Starší část spáry je pokryta od hlavy sloupu až pod střechu sgrafitovou omítkou s psaníčky a ozdobným podstřešním pásem (obr. 3a).

23. - Čtvercový otvor v podlaže místnosti v přízemí vedle arkády. V úrovni základů je zděn z kvádrů, ve skále je prosekán. Jelikož je sekán ve skalním převisu, je jeho nižší část otvřená a osekání je na třech a později na dvou stranách. Úprava skály končí kousek nad současným terénem. Stěnu této šachty ve směru k hradu tvoří trhlina, která je vyplombována pískovcovými kvádry. Trhlina končí v úrovni dnešního terénu, pod ní je přesahující skaliní blok.

24. - Prosté okenní otvory bez ostění z druhého vartmberského stavebního období. Jsou umístěny šikmo nad sebou a jsou sledovatelné z cesty pod hradem. Na vnitřní straně ústí do zdi mezi místnostmi v přízemí a arkádou Biberštejnského paláce.

25. - Další okénko viditelné z cesty pod hradem. Je jiného rozměru než okenní otvory z bodu 24. Nyní ústí do klenby arkády.

26. - Zazděný otvor stejných rozměrů jako výklenky oken v patře. Zvenku je zazděn úzkými cihlami, stejnými jako cihly ve zbořeném schodišřovém přístavku a v úpravách kolem něj. Zazdívka má přibližně uprostřed cihelný odlehčovací oblouk. Svisle začíná zazdívka v úrovni vnějšího líce zdi, ve které je vchod s erbem. Z interierů budovy je její průběh možno sledovat dle trhlín o výšenin omítky.

27. - Za dveřmi sklípku je ve výklenku viditelné nároží budovy z kamenů s dűlkou. Zadní stěna výklenku je z úzkých cihel, pravá stěna obsahuje jeden kámen s dűlkem, ale do líce má zdívo stěny jiný charakter.

28. - Stopy další kulaté věže. Zbytky po ní se projevují kapsami pro kvádry základů zdi v obloukově upravené skále a oblým výstupkem zdi paláce, který končí v úrovni podlahy patra. V této výšce byla zeď ubourána v celé délce paláce a postavena nová.

29. - Kamenná římsa z šikmo přitesaných pískovcových kamenů s dűlkou. Římsa začíná patrně v místě průniku druhé kulaté věže se zdí paláce.

30. - Starší vchod do sklípku. V místnosti za černou kuchyní se projevuje vyklenkem ve zdi, ve sklípku je patrný prasklý překlad nadpraží situovaný těsně nad současnou úrovní podlahy tohoto sklípku.

31. - Prostor, kde na cihelných sloupcích založených na skále ležely kamenné desky. Toto bylo odstraněno roku 1982. Sloupky byly vysoké cca 30 cm. Další podrobnosti nebyly zjištěny.

32. - Zbytek jakési zdi, který byl v roce 1983 částečně ubourán a překryt dlůžděním.

33. - Upravená skála. Je značně ovětralá a úprava již není dostatečně zřetelná.

34. - Místo, kde stála do roku 1874 budova, v 17. století nazývaná marštal. Podle vyobrazení soudě (L. Kohl, perokresby z r. 1805 a 1807 a litografie V. Kuhnela podle kresby J. Zwettlera z let 1810 - 1820 v J. Pekaře Knize o Kosti, Praha 1970), mohla být patrová. Při terénních úpravách a následném archeologickém průzkumu byl odkryt základ nějaké její zdi. Je z kamenů s dűlkou použitých prvotně.

35. - Zbytek zdiva. Dle charakteru patrně ze starší vartmberské fáze výstavby, nad to byla věžička při přestavbě zapojená do hradebního obvodu severního příhradí. Propojení s hradební nádvorí nebylo při průzkumu nalezeno, jen těsně u rohu hradební nádvorí směrem k severu jakési zbytek zdiva tvořený dvěma vrstvami pískovcových kvádrů na skále.

36. - Líc základů zdi z kamenů s dűlkou, souvislost a smysl při archeologickém průzkumu zatím nezjištěn.

37. - Zdivo z malých kvádrů. Tvoří spodní dvě podlaží věže, připojené kolem roku 1500 k šelemberskému paláci. Tyto kvádrůky nejsou produktem mladších oprav, neboť je z nich i severní stěna sklepa pod šelemberským palácem, zaklenutého při přestavbě po roce 1370. Lze tedy mít záta, že toto zdivo pochází z první vartmberské stavební fáze.

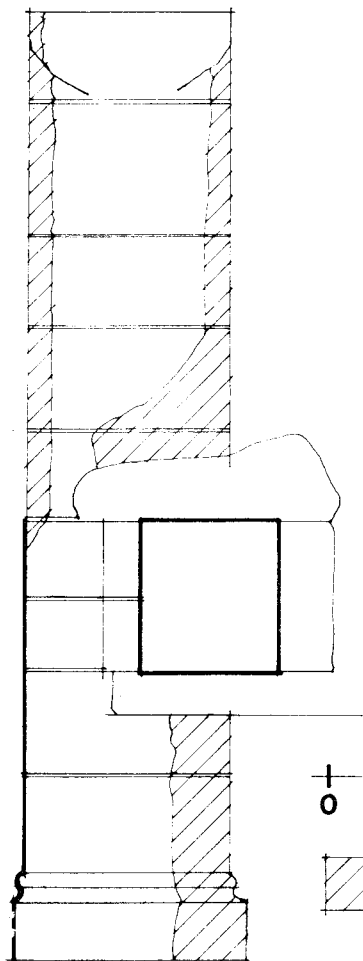
38. - Pravděpodobně původní vchod do prvního patra, dnes upravený na okno. Otvor byl sdůžen novým překladem, což je viditelné z venku.

39. - V druhém patře pod omítkou byly dle B. Štorma (1953) nalezeny zbytky krbu. Zjištěno při rekonstrukci v letech 1953 až 1959.

40. - Chodbička ve sklepě rozšíření paláce. Je ukončena zazdívkou, za níž je prostor s vařenou klenbou, jejíž osa je kolmá k ose klenby v chodbičce.

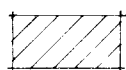
41. - V podlaže dolního patra pískovcový buben sloupu, jehož horní plocha je v úrovni podlahy. Zatím bez jakýchkoliv zjištěných souvislostí.

42. - Točité schodiště. Bylo původním, jediným vstupem do paláce, po vyjmutí stupňů byl prostor upraven na černou kuchyni pro dva byty.
43. - Vchod do tohoto točitého schodiště se nyní projevuje ve sklepech již jen profilovanými stojinami portálu, dříve byla ještě pod pravou stojinou patrná část prahového kamenu. Mezi ním a stojinou existovala vložka - břidlicové destičky v maltě.
44. - Kresby a nápisy rudkou a tuhou nebo olůvkem na omítce otevřené předsíně. Několikrát věž, sovy, soubor dřevci, panáčci a pod.
45. - Zbytek "zvonečkového" podstřešního sgrafitového pásu v úrovni hořejšku okna v patře paláce. Pod pásem je psaníčkové sgrafito.
46. - Rozvilinová výzdoba v horním patře. Dochované zbytky jsou na záklenku okna orientovaného k západu, na boční zdi mezi starším a novějším palácem a na kruhovém okně v jižním průčelí.
47. - Vchod z nádvoří do sklepa ve skále. Vrchol oblouku dveřního otvoru z lomového zdiva je dnes těsně nad úrovní terénu nádvoří. Otvor je zazděn v úrovni vnějšího líce zdi paláce.
48. - Nejstarší vchod do sklepa tesaného ve skále. Oblouk záklenku je v současnosti pod torkretem stěny středního sklepa, těsně nad podlahou. Pokračování vstupu je možno spatřit v dolní části schodiště z jižního sklepa jako velice šikmé opracování skály.
49. - Předpokládaná poloha studny. Naposledy je doložena roku 1688. V té době již asi byla částečně zasypaná, zaručeně již nebyla používána. Poslední známá zpráva o studni v provozu je z roku 1648.
50. - Studnový přístavek. Mohl mít původně i další funkce. Na nádvoří se po odbourání na úroveň terénu projevuje dlažbou z pískovcových desek.
51. - Vchod z dolního patra paláce asi na balkon umístěný na klenbě studnového přístavku. Otevřen byl při rekonstrukci 1953 až 1959, pod tehdy vzniklou špaletou zbytky "dvou tesaných obličejů kusů s jedním trnožním, profilovaným výžlabkem" (Štorm 1953, 70).
52. - Kresby na omítce v dolním patře. Podobné jako v otevřené předsíni (bod 44).
53. - Půlkruhový portálek ve sklepech. Je starší než klenba tohoto sklepa, která překrývá pravou stojinu portálu.
54. - Vstup z horního patra paláce na můstek do prvního patra velké věže a na ochoz jižní hradby nádvoří. Při rekonstrukci 1953 až 1959 byl otevřen a opět zazděn. Nalezeny v něm dva kusy kamenného zábradlí s lichou kružbou, které byly potom použity na venkovní schodiště vstupu do paláců nádvoří.
55. - Okénko ve sklepech, se schody začínajícími na úrovni, která neodpovídá žádné z podlah. Souvislosti dosud nebyly nalezeny.
56. - Vchod do nejnižšího patra kulaté věže. Nyní je zazděn a těsně v úrovni podlahy jižního sklepa je možno sledovat jeho zaklenutí.
57. - Zazděná spodní část vchodu do kulaté věže o podlaží výše než v bodě 56. Viditelná po odkrytí prken podlahy v kulaté věži.
58. - Okno v jižním průčelí horního patra paláce. Bylo pravděpodobně osazeno dodatečně, snad do míst původního arkýřku.
59. - Průchod hradbou z nádvoří na parkán. Na nádvoří je nad terénem viditelná jen jedna řada zazdívků, z parkánu je možno jev dobře sledovat.
60. - Žlábků na ochozu hradby. Měly pravděpodobně zabraňovat stékání vody z ochozu.
61. - Kámen vyčnívající ze zdi velké věže těsně nad parapetem výřezu cimbuří. Ani při přestavbě tohoto parapetu v roce 1985 nenalezeny zatím žádné poněkud jasnější či vysvětlující souvislosti.
62. - Schody vedoucí pod úroveň terénu směrem pod šeleberskou černou kuchyni. Dle fotografií není vyloučeno, že zdivo bylo z kamenů s důlkem.
63. - Sklep se "spadlým" stropem, tesaný ve skále. Začíná v něm trhlinka s opracovaným vstupem. Dnes nepřístupné.
64. - Kamenný žlab procházející z šeleberské kuchyně hradbou. Podle sklonu asi jen na vodu. Zazděn někdy po roce 1688, protože v něm byl nalezen zbytek talíře s jelenem a tímto leto počtem.
65. - Výklenek vysekaný do zdi z nádvoří. V neznámé době byl opět zazděn, funkce je zatím nejasná.

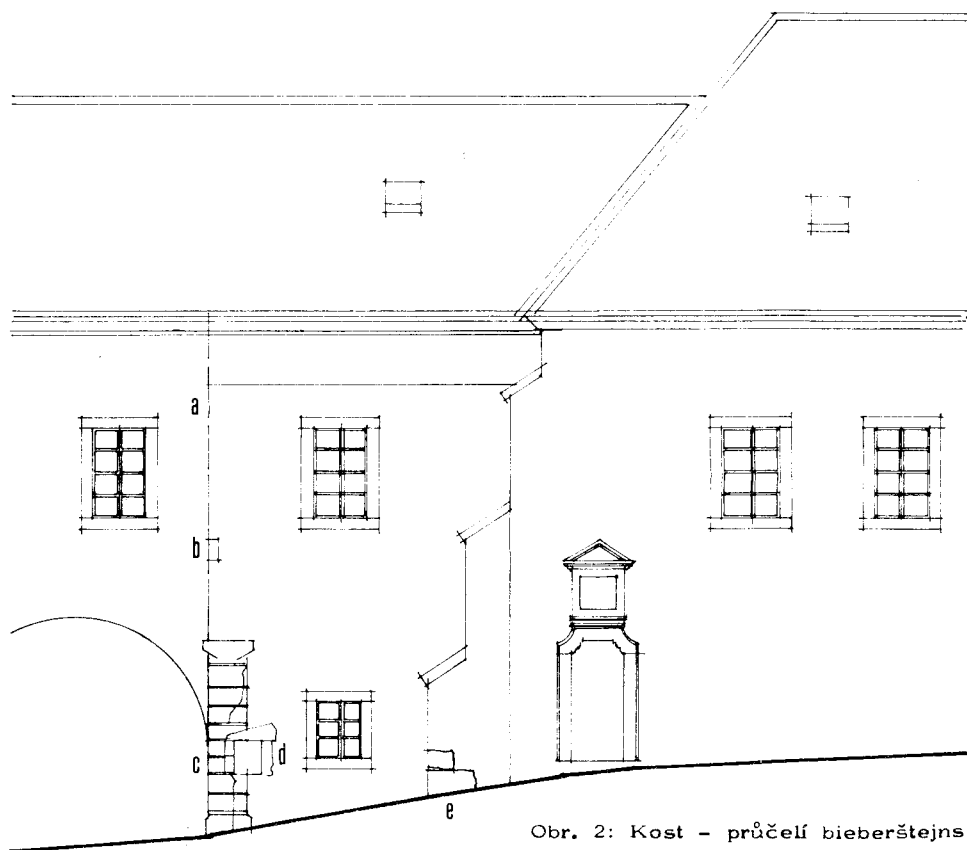


Obr. 3: Kost - situace po odstranění omítek z původního nároží bieberštejnského paláce.

0 50 100 cm



neodkryto



Obr. 2: Kost - průčelí bieberštejnského paláce.

100

0 1 5 10 M

66. - Vchod do budovy se zachovanou omítkou v nadpraží, které je cihelno. Později byl vchod vloženi kamenného ostění. Zazdívká vchodu je provedena z obou stran pouze v líc.

67. - Vchod z přízemí věže na parkán, později upravený na okno.

68. - Vchod do prvního patra zbudovaný při zaklenutí přízemí a prvního patra. Je v místě, které bylo později upraveno na větrací okénko. Z venku jsou dobře viditelné plochy po nosu trámech pavlače, po které se ke vchodu přicházelo.

69. - Vnitřní krakorce ve druhém a třetím patře. Dole dochován jeden a čtyři po druhé třech párech, nahoře pak čtyři páry delší a jeden kratší, na kterých leží do poloviny odlomky kamenné desky. Souvislost ani analogie zatím nenalezeny.

70. - V otvoru zdi podstřešního patra zavěšený zvon bez srdce, cimbal, s nápisem: *Leto 1591 zihu MDLXXXXI tento cymbal styty gest k vpotrzebe vrozeneho pane pane Wolarziema Bedla z Lob..... (zde asi 10 cm roztlučeno)a na Bilinie, Kosty, Besskowiczych, Blaine a Nowe Pysztzici. Na boku cimbalu pravděpodobně lobkovický erb a nad ním letopočet 1591. Je to asi pozůstatek bicích hodin, které jsou vidět ještě na fotografii z roku 1866.*

Na závěr předkládáme hypotézu o nejstarší podobě hradu. Dnes hrad Kost zaujímá izolovaný skalní blok nad stykem tří údolí hluboce zaříznutých do pískovcové tabule. Pouze na severní straně je tento blok od tabule oddělen hlubokým a širokým sedlem, ve kterém byl v renesanci postaven pivovar. Hradní komunikace vychází ze sedla a spirálovitě obtáčí blok, aby po průchodu třemi branami se ocitla před čtvrtou branou nad místem, odkud ze sedla vyšla.

Existuje však jev, který nasvědčuje, že tomu tak nebylo vždy. Kolmo k budově renesančního pivovaru je na břehu Bílého rybníka přistavěno několik mladších hospodářských budov. Za poslední z nich stoupá na horní plochu pískovcové tabule cesta, která byla užívána ještě v nedávné době. Na horní ploše se však od této cesty odděluje obloukem úvoz směrem k hradu, který po průchodu průsekem ve skalním hřbetu končí bez jakéhokoliv pokračování v prostoru nad střechami pivovaru přibližně v úrovni severního příhradí. Tento zcela nelogický jev dostane však smysl v této hypotéze:

Původní hradní cesta přicházela od Šobotky stejně jako dnešní silnice, pak šla ale přes údolí (Bílý rybník v té době ještě neexistoval) k dodnes existujícímu úseku. Dále pokračovala po hřebenu v prostoru sedla, kde možná i překračovala jeden nebo dva příkopy a vstupovala do hradu někde v prostoru příhradí. Hrad byl tedy původně koncipován jako ostrožní. Hned v následující druhé vartmberské stavební fázi byla zřízena dodnes užívaná cesta z prostoru pivovaru a změnila tak zcela koncepcí hradu. Hřeben byl odtěžen lomem a následná velkorysá přestavba setřela většinu stop starší situace. Zmíněný úsek cesty je spolu se zdívkou z malých kvádrů (viz body 37, 35 a možná i 50) jediným dnes identifikovatelným reliktem nejstarší stavební fáze hradu Kostí.

Ověření této hypotézy bude ovšem velice nesnadné, ne-li nemožné. Pokud je totiž pravdivá, byla většina terénu v němž by bylo možno ji archeologicky ověřit zničena již ve středověku. Jelikož však ještě všechny práce na hradě neskončily, je možno očekávat další nálezy. Ty snad vysvětlí některé dosud nejasné jevy, nebo naopak situaci ještě zkomplikují. Rozhodné je ale nutné všechny nálezy a jevy zaznamenávat a dokumentovat, neboť celkový obraz můžeme složit jen z velkého množství detailů.

LITERATURA

Menclová, D. 1972: České hrady I, II. Praha.

Sedláček, A. 1932: Hrady, zámky a tvrze Království českého X. Praha, 2. vydání.

Štorm, B. 1953: Oprava státního hradu Kostí, Zprávy památkové péče XII, 193 - 218.